

אשיוחה בקבוק

שיחות מפי
הרב אורן נזרית שליט"א

חג
הפסח

אשיחה בחק"ד

שיחות מפי הרב אורן נזרית שליט"א

מתוך סדרת הספרים אשיחה בחק"ד (ה' כרכים)
ניתן להשיג בטלפונים 0509013000, 0506491414
למעוניינים ניתן לקבל השיחה במייל toraoren@gmail.com

תוכן הענינים

ג "לפיקד הרבה להם תורה ומצוות".....

ד הנקיונות לפסח - יוצרים מלאכים מליצי ישר.....

ה זמן לבטול ובעור היצר הרע.....

ו המרת החמץ - לעורר האדם על ספנת היצר הרע.....

ז היצר הרע - אסור אפלו במושהו.....

ח "לאור הנר" - התבוננות מעמיקה בכל מעשה ומעשה.....

ט גם מקבלת 'המרות' - יש להזהר.....

י "ומק'לו יגיד לו...".....

יא יכלת השכנוע של היצר הרע - לעמת היצר הטוב.....

יב החמץ - מסמל את מדת הנאווה.....

יג מה בין יפתח הגלעדי לאברהם אבינו?.....

יד כשלונו של חוקהו המלך.....

יז מאז איני מוצא מנוח לנפשי.....

יח הנאווה, כרוכה אחר האדם גם לעולם הבא.....

יט גאותו של ירבעם בן נבט.....

כ "ונפשי בעפר לכל תהיה".....

כא יסוד החמץ - עצלות.....

כב יסוד המצה - זריזות.....

כג "אשריך שפגשת בו והצלחת להתגבר עליו...".....

כד שורפו, פוררו, או זרקו לים.....

כה אסור אכילת חמץ - לזכר נסי יציאת מצרים.....

כו 'התעודה הנצחית' להוכחת פוחז של ה'.....

כז החמץ - סתירה ל'מאכל האמונה'.....

כח הנראת האמונה - מאפי המצה.....

כט כשם שמדהר בענין רפואה - כך יחדר בענין המצה.....

ל' להם עני' - חובת ההרחקה מן המעדנים.....

לג השפעת הזדירות מחמץ על כל השנה בלה.....

לד השנים שנשברו עבור מצות מצה.....

לה 'תענית בכורות' בערב פסח.....

ניתן להקדיש פרשיות לברכה והצלחה ולעילוי נשמת זכיו"ב
לפרטים ניתן ליצור קשר בטל: 0506491414, 0509013000

שיחת חזק לחג הפסח

התעוררות והכנת הלב לקראת 'זמן גא'לתנו'

ומעתה איך נתן לומר שה' הוסיף והרבה מצוות רק כדי 'לזכות את ישראל' בשכר עליהם, אתמהה.

באור נפלא ומחדש במשמעות 'הרבה להם תורה ומצוות' - דרש הגאון רבי יוסף משאש זצ"ל (נחלת אבות ח"ג עמ' שטז), וזאת על פי משל:

אחד מגדולי העשירים בעיר הגדולה, סוחר שפרץ מסחרו לרב ואין קץ לעשרו, נקלע לכפר נדח בדרך מסעו. ארנקו של העשיר אבד, ולא נותר לו אלא להזדקק לחסדי הפפריים המקומיים עבור אכל ולינה. חפש העשיר בית להתארח בו, אולם לרב דלותם של אנשי הכפר - אף לא אחד הסכים לחלק עמו את מזונו. נעמד העשיר בכפר הכפר, והכריז: "מי שישכים לארח אותי אצלו - מבטיח אני שלאחר שאשוב למקומי, אשלם לו חמשה דינרי זהב על כל דבר מאכל שהכין לי".

עניי הכפר ששמעו את דבריו, מלאו פיהם שחוק: וכי מיהו זה שישלם דינר זהב בעבור סעודה, מכל שפן חמשה דינרים, ועוד על כל פריט ופריט... הגיעו למסקנה שאיש זה נוכל ורמאי, והפנו לו את גבם. אולם עני חכם אחד, שמע את הדברים, וחשב בלבו: "ולו תהא זו גזמה, הלא לפחות מעט ישלם, ולהפסיד לא אפסיד". פנה אל העשיר ואמר: "הנה ביתי לפניך, בשמחה רבה אארחך בצל קורתתי". טרח העני בקדחתנות להכין את בקתו לכבוד האורח, לנקות ככל שידו מגעת, התרוצץ בין מכריו ומידעיו על מנת לשאל פלים נאים וללוות כסף עבור מצרכי מזון, כך ערך שלחן מפאר שעליו מכל טוב, כשעלה

בסיעתא דשמיא, נמצאים אנו כבר סמוך ונראה לחג הפסח, נשתדל להתעורר קצת ולהכין עצמנו לקראת החג הקדוש הקרב ובא.

"לפיכך הרבה להם תורה ומצוות"

חג הפסח - מתאפיין ברבוי מצוות, חובות ומטלות, שיש להתכונן אליהם במחשבה בדבור ובמעשה. הזמן קצר והמלאכה מרבה, כל ישראל אצים רצים בימים אלו, עוסקים בנקיון הבית מחמץ, הגעלת פלים והכשרתם, אפית מצות לחג, קניית מוצרי מזון כשרים לפסח ונין לארבע כוסות.

הלחץ והקשי המאפיינים את ימים אלו, מזכירים לנו את העבדה, שלאחר יציאתנו משעבוד פרעה - אין אנו בני חורין לעצמנו, אלא נעשינו משעבדים לבורא, אנו עבדים לו יתברך לעד ולנצח נצחים. אולם בשונה מעבדות למלך אביון, באשר מדבר בעבדות למלך עליון הטוב והמטיב, הנצחי ובעל היכולת, היש אשר גדול מזה? היש חפשיות גדולה מפה? וכפי שכתב רבי יהודה הלוי בשירתו: "עבדי זמן - עבדי עבדים הם, עבד ה' הוא לבד חפשי. על פן בבקש כל אנוש חלקו, חלקי ה' אמרה נפשי".

שנו חכמים (מכות ג, טז): "רבי חנניה בן עקשיא אומר רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות שנאמר (ישעיה מב) ה' חפץ למען צדקו וגדיל תורה ויאדיר".

ולמי שמתבונן, מימרא זו של רבי חנניה בן עקשיא קשה להבנה, הלא כל מצוה ומצוה בתורה - הנה אבן בנין מדיקת לצרף הקמת בנינו הרוחני של האדם, אין חסיר ויתיר,

העשיר על יצועו, הצייע לו מטה נאה, ובבקר שב וערף שלחן לסעודה, וכך עברו על אותו עשיר מספר ימים, בטוב ובנעימים.

והאורח ארו את חפציו, ולפני שנפרד ממארחו לשלום, אמר: "שהותי כאן ערבה לי מאד, הגש לי רשימה של כל פריטי הסעודה". עמד העני וערף רשימה; לחם וחקמא, ירקות וחקיתה, דג ופשטידה. אמר האורח: "לא כן, במקום 'ירקות' כתב; עגבניות, מלפפונים, בצל. במקום 'פשטידה' כתב; תפוחי אדמה, קמח, פלפל, ומלח", וכן על זה הדרך. העני עשה כמצוה עליו, והרשימה הכפלה ושלשה. עין בה האורח ואמר: "תמהני עליך, טעית בחשבונך, השמטת פריטים רבים; המפה והמזלג, הספין והכף, הצלחת והקדרה, הסיר והמחבת, הכוס והספל. ואף בתחום הלינה; המטה והמזון, הסדין והצפה, הכר והשמיכה - עבור כל פריט מהם ישלמו חמשה דינרי זהב, איך שכחת כל כך הרבה פריטים?". התפלא העני: "במחילה אדוני, פריטים אלו לא היה בדעתי למנות, כי הלא כלם בכלל הסעודה והלינה". "לא כן אני חושב" - ענה לעמתו העשיר - "החסרת כל אחד מאלו, הלא מעכבת את הסעודה והלינה, על כן כל פריט נחשב לעצמו ויש לשלם בעבורו...".

על זו הדרך ממש, בקש הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל בשכר עצום ואין סופי - לפיכך הרבה להם תורה ומצוות לומר הרבה את חשבונה של כל מצוה ומצוה, לשלם שכר על כל פרט שבה, על כל מעשה ותנועה. כסבור האדם שעל תפלה בבקר מקבלים שכר תפלה, אף אין הדבר כן, אלא מקבלים שכר על כל פסיעה ופסיעה לבית הכנסת, על כל מזמור ומזמור בפסוקי דזמרה, בעבור כל פסוק וכל מלה, בעבור כל 'אמן' וכל ברכה, כריעה והשתחויה, נשיקה שנשק לתפלין לציצית ולספר תורה, הואיל וכל מרכיב ומרכיב נצרך ותורם לשלמות התפלה,

וממילא השכר על כל פרט ופרט לא ימד ולא יספר מרב.

ויסוד זה צריך לדעת היהודי, ובפרט עקרת הבית - כל אגל זעה, תזונה, ריצה, סחיבה, שטיפה נצברים לזכות בשמים - כל פרט ופרט מצטרף לחשבון הגדול, ועתיד הבורא לתן עליו שכר רב. ולכן צריך אדם להיות שש ושמח על רבוי ההכנה והטרחה לקראת החג הקדוש שנצבים אנו בפתחו.

הנקיונות לפסח - יוצרים מלאכים מליצי ישר

ואכן, נהגו נשות ישראל הצדקניות, לרחץ בנקיון כפיהם ולצחצח את ביתם בתכלית המרוק ולהרחיק ממנו כל פרוו או שמץ של חמץ, אינן פוסחות על אף מקום שיש בו חשש רחוק שמא הכניסו בו חמץ. וישאל קדושים היו נוהגים לגרד ולקוצץ אפלו את הקירות, וכבר הזכירו הפוסקים לבל ילעגו על מנהג זה לומר שהוא מנהג שטות וחקמה תרה, כיון שיש למנהג זה סמך ומקור מדברי הירושלמי (ע"י שו"ע או"ח תמב, ו ומ"ב שם).

וכשהיה רואה הצדיק רבי לוי יצחק מברדיטשוב זצ"ל, את עצם ההתאמצות בבתי ישראל בערבי פסחים, בנקוי והכשרת הבית והפלים, תוף גרור, קרצוף, שטיפה ורחיצה, היה אומר בדרך שאומרים בשעת תקיעת שופר בראש השנה: "יהי רצון שאלה המלאכים היוצאים מן קשר"ק (קרצוף, שטיפה, רחיצה, קרוד) יעלו לפני פסא כבודך וימליצו טוב בעדנו". כלומר כל ההכנות הללו, יוצרות מלאכים מליצי ישר לישראל.

והגאון בעל 'משך חכמה' (שמות יב, כב) באר טעם מצינו בחג הפסח רבוי גדרים וסיגים, וכל המרבה בטרחה ובחקמה תרה - הרי זה משבח. שהנה המתבונן יראה, כי במצרים נשתכחו מעם ישראל גופי תורה,

וכפי שטען שרו של ים (מדרש שוח"ט טו, ה):
 "מה נשתנו אלו מאלו? הללו עובדי עבודה
 זרה והללו עובדי עבודה זרה", וכן אמרו
 (שהש"ר פ"ב): 'לקחת לו גוי מקרב גוי', שהיו
 אלו ערלים ואלו ערלים, אלו לובשי פלאים
 ואלו לובשי פלאים. ואף במדרש (שמו"ר פ"א):
 כשמת יוסף הפרו ברית מילה. לעמת זאת,
 את הסיגים והגדרים שזרם ביהדות גדול, כמו
 שאמרו (מכילתא פסחא ה') שלא שנו שם, לא
 שנו לשונם, ולא נתעברו בגויי הארץ. וההפך
 ארע בגולי בבל, שהיו שומרים גופי תורה,
 אולם עברו על גדרים וסיגים, בניהם היו
 מדברים אשדודית, ושנו שם, והתחננו בגויי
 הארץ. אכן, עקר שמירת ישראל בגלות, היא
 על ידי הקפדה בשמירת הגדרים והסיגים
 דוקא, ובזכות זה זכו ישראל שבגלות מצרים
 לשמר על זהותם ולהגאל לאחר שנות שעבוד
 כה רבות. ממילא, בחג הפסח ראוי ביותר
 לציין את מעלת הסיג והגדר.

וכתב בספר 'קב הישר' (פרק ז'): "יש קבלה
 בידי, שכל טרח שאדם מטריח את עצמו
 לכבוד יום טוב של פסח, והוא עיף ויגע
 מהטרח, אזי בעסק זה הוא הורג כל המזיקים
 הנקראים 'נגעי בני אדם', ומבאר שם כי
 הוא תקון לפגם הברית, עין שם.

זמן לבטול ובעור היצר הרע

מצינו בדברי רבותינו שהשוו את היצר
 הרע לחמץ ושאר, וכדברי רבי אלפסנדר
 בתפלתו (ברכות יז, א) "רבון העולמים, גלוי
 וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך, ומי
 מעכב? שאור שבעסה", וכן מובא בזהר
 הקדוש, וזו לשונו: (תצוה דף קפב, א בתרגום
 ללה"ק): "תא חזי כשיצאו בני ישראל ממצרים,
 יצאו מרשות שלהם, מרשות סטרא אחרא,

מרשות ההיא שנקרא חמץ, לחם רע, על כן
 נקרא עבודה זרה כף. וזה הוא יצר הרע,
 שכן הוא יצר הרע באדם כמו שאור בעסה,
 נכנס לאט לאט במעיו של האדם ואחר כך
 מתרבה בו עד שכל הגוף מערב בו". וכיון
 שפאמור היצר הרע משול לחמץ ושאר -
 בזמן זה של ערב הפסח בו אנו עוסקים
 בבדיקת חמץ, בטולו ובעורו - כמו כן מטלת
 עלינו החובה לבדק אחר היצר הרע שבקרבנו,
 לבערו, ולבטלו כעפרא דארעא.

והנה במשנה בפסחים (פ"א מ"א) נאמר:
 "אור לארבעה עשר בודקים את החמץ לאור
 הנו", נמצא שאף את חמץ היצר הרע יש
 לבדק לאור הנו, ונשאלת השאלה: נר זה
 מה טיבו? ומה תועלת יש בו לענין מגור
 היצר הרע?

מבאר זאת המשגיח רבי יהודה ליב חסמן
 זצ"ל בספרו 'אור יהל' על ידי משל נוקב:
 בפרי אחד, הגיע לראשונה בחייו לעיר
 הגדולה. הוא לא שבע מן המראות שראה,
 הבנינים הרמים, התנועה ההומה, המון
 האנשים - כל אלו הרשימוהו וסחררו את
 ראשו, אבל בהיותו אדם מעשי, בקש דבר-מה
 מנפלאות העיר הגדולה, אותו יוכל לקנות
 ולהביאו עמו לכפרו.

הוא תר בחנויות, בנסיון למצא משהו
 שירשים את בני הכפר, ואז גלה את אשר
 חפש: 'פנס כיס' - איזו המצאה נפלאה!
 לאורו יוכל למצא את דרכו בחשך, כל הכפר
 יקנא בו... קנה את הפנס הניחו בכיסו, והמשיך
 בדרכו מרצה וטוב לב.

על המדרכה מנגד ראה אנשים מתגודדים
 מול דלפק צר, "מה מוכרים שם?" שאל.
 "כרטיסים לחזיון אור-קולי", הוא לא הבין

ח. ובה באר בדרך רמז דברי המדרש (שוח"ט יט, ז): "מנין היה יודע משה שהוא יום? בשעה שהיה לומד תורה שבכתב,
 היה יודע שהוא יום, ובשעה שהיה לומד תורה שבעל פה, היה יודע שהוא לילה", דהיינו שבימים - הרומז לזמן
 שישאל שרונים על אדמתם - העקר הוא שמירת גופי תורה, לעמת זאת, בלילה - הרומז לגלות, העקר הוא
 שמירת תורה שבעל פה, גברי וסיגי חכמים, אשר המה נחוצים ומקרחים על מנת שלא יוצר טשטוש זהותם של
 ישראל בין הגויים.

מה הפונה, אבל החליט לעמד על טיבו של זה. עמד בתור וקנה פרטיס. קוני הפרטיסים נכנסו לאולם גדול חשוף, ואף הוא נכנס עמם. התישבו במקומותיהם, ישב אף הוא על מקומו. התבונן במסך שממולו ותהה. אף תהיתו לא נמשכה זמן רב. עד מהרה נעור המסך הלכן לחיים, הופיעו עליו דמויות, מראות, נופים עוצרי נשימה, עולם קסום ומפלא.

חשב הפפרי בלבו: "מה חבל שחשוף כאן ואפל, אם כך הוא בחשוף, בודאי רואים דברים נפלאים באור", נזכר הפפרי בפנס הכיס שבכיסו, הוציאו, פנו אל המסך והדליקו, ולפתע ראה זה פלא, הכל נמוג, הששטש ונעלם. מכל העברים עלו מחאות וגערות: "הרף! כפה את האור", תמה האיש והצטדק: "מה קרה? רק רציתי לראות טוב יותר", ענו לו כלם: "האינה מבין? כאן רואים רק בחשוף..."

נוקב המשל ונורא הוא הנמשל: כל תאוות העולם הזה, כל פתויי היצר הרע, כלם דמיון תעתועים הם, מראות כוזבים שאין רואים אותם אלא בחשוף. אף פוח היום ונסו הצללים, רק יעלה האור - ותתגלה אפסותם, יראה כזבם. זהו שאמרו: 'בודקין את החמץ לאור הנר', וכשיגלה אור התורה, יגיה אור השכל, השאור שבעסה כחלום יעוף, פתאום נבחין שאינו כלום...

חמרת החמץ - לעורר האדם על סכנת היצר הרע

והנה נשאל רבנו הרדב"ז (ח"ג סי' תקמו): "אודיעך דעתי מה נשתנה חמץ בפסח מכל אסורין שבתורה, שהחמירה עליו תורה להצריכו בדיקה ושרוף וכלה וגם בשול, והוסיפו חכמים להצריכו בדיקה בחורין ובסדקין, ולחפש אחריו, ולשרש אותו מכל גבוליו, ועובר עליו בכל יראה ובל ימצא, ואסרוהו בכלשהו, ואינו מתבטל כלל, וחמרות כאלו לא נמצאו בכל האסורין שבתורה. דאי

משום דאית בה פרת - הרי חלב ודם, ואי משום דאסור בהנאה - הרי פלאי הכרם ושור הנסקל וכמה אסורי הנאה שלא החמירה תורה בהם כל כך. ואי משום דלא בדילי אינשי מנה פלי שתא - הרי יין לנזיר דלא בדיל מנה, והחדש דלא בדילי מן התבואה כלה שתא, ולא חמירא פלי האי".

ולאחר שהרדב"ז דן בשאלה, מעלה סברות שונות ודוחה אותן, הרי הוא אומר למסקנה: "הלכה עדין צריך טעם, ועל כן אני סומך, על מה שאמרו רבותינו ו"ל במדרשות, פי חמץ בפסח רמז ליצר הרע, והוא שאור שבעסה, ולכן פלה גרש יגרש אותו האדם מעליו, ויחפש עליו בכל מחבואות מחשבותיו, ואפלו כל שהוא לא בטל, והרי זה אמת ונכון".

והרב חיד"א (שמחת הרגל למור הא) מביא דברי הרדב"ז, וכותב בהתפעלות: "עיניך לנכח ביטוי, שהרב ו"ל פשפש ולא מצא טעם לחמרת חמץ אשר החמירה תורה ורבותינו ו"ל טפי משאר אסורין על פי הפשט והדין, והצריך לסמך עצמו על הרמז, פי החמץ רמז ליצר הרע כמבאר היטב בדבריו. ונמצא שהרמז של החמץ - הוא הפשט, פי כל החמרות האלו נועדו לעורר האדם, שצריך להתרחק מאד מאד מן היצר הרע, ולחפש בחורי וסדקי חדרי לבו, ואם שמץ דבר נמצא בו - למהר לבערו ולשרפו באש התורה, ולהזהר מאד בכל יראה ובל ימצא, פלי האי ואולי ינצל ממנו".

ומוסיף הרב חיד"א (שם) שלענין אפן בעור חמץ, מלמדנו התנא רבי יהודה: "אין בעור חמץ אלא שרפה", ובדרך רמז יש ללמד מכאן, שהדרך היחידה לבער את חמץ היצר הרע, היא על ידי אש התורה הקדושה, וכדאיתא בגמרא (קדושין ל. ב): "כף הקב"ה אמר להם לישאל: בני, בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין, ואם אתם עוסקים בתורה - אין אתם נמסרים בידו, ואם אין אתם עוסקין בתורה - אתם נמסרים בידו". ונקט רבי יהודה

את מימרתו בלשון שלילה: "אין בעור חמץ אלא שרפה", כדי להוציא מדעת הסוכרים שגם על ידי למוד מוסרי הפילוסופים אפשרי להכניע את היצר הרע, קמשמע לן שרק על ידי התורה נתן לעשות זאת.

היצר הרע - אסור אפלו במשהו

ומכח ההלכה שחמץ בפסח אסור אפלו במשהו - ישיב האדם אל לבו, שפך יצר הרע סכנתו גדולה אפלו במשהו, ולפיכך לא יאפשר ליצרו להסיתו ולפתותו לעבר אפלו על חטא קל ביותר, מפנין שאם יניח בלבו מקום קטן ליצרו - הרי במשך הזמן וברכות הזמנים ירחיב היצר את אחיזתו, ויתפס בלבו מקום נרחב, עד כדי שישתלט עליו לגמרי.

וכך שנינו בגמרא (ספ"ה נב, א): "אמר רב אסי יצר הרע בתחלה דומה לחוט של בוכיאה (עכביש, רש"י) ולבסוף דומה פעבותות העגלה, שנאמר (ישעיה ה, יח) הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה" ופירש"י: "ולבסוף, משאדם נמשך אחריו, מתגבר והולך בו".

הרי לנו שייצר הרע אינו 'מסתפק במועט' אלא שואף ומתאוה לעקר את הכל, לפיכך יפה שעה אחת קדם להוציאו ולבצעו מתוך חדרי לבו, כאשר הדבר עדין קל לבצוע, לפני שיצליח להפגס ולהאחז שם אפלו אחיזה קטנה. מפני שאם יאפשר ליצרו לחדר מעט ללב, לאחר זמן יתפזר לתושב קבע וכן בית, ואז יקשה על האיש שבעתים לסלקו, כמאמר חז"ל (ספ"ה שם) "אמר רבא בתחלה קראו ליצר הרע הלך, ולבסוף קראו אורח, ולבסוף קראו איש בעל הבית".

והמגיד רבי מנחם מנדל מבאר זיע"א, מבני היכלא דה' בעל שם טוב' הקדוש, המחיש את תחבולת ההשתלטות של היצר הרע, במשל נאה:

מעשה באדם קמצן קפויץ יד, שמרב קמצנותו, לא מלאו לבו להוציא כסף על

שכירת דירה, והיה ישן בחנותו בין הסחורה. יום אחד חלפה במוחו מחשבה: הן לא טוב היות האדם לבדו, מתי אעשה גם אנכי לביתי ומתי אקים משפחה? פנה לשדכן ובקשו שיחפש לו אשה הראויה לו, אמר לו השדכן: "וכי יעלה בדעתך שתהא אשה אשר תסכים להתגורר בין השקים בתוך חנותך? כלום אינך יודע מה שאמרו חכמים שלעולם יבנה אדם בית ואחרי כן ישא אשה, לא אוכל לטפל בענייך עד שיהיה לך בית לשכן בו את רעייתך".

אמר לו הקמצן: "אכן צדקת... תוף שבויע ימים אשיג לכבוד זוגתי לעתיד בית מפאר". השדכן פרץ בצחוק: "כפי שאני מכירך, לא תהיה מסוגל מרב קמצנות אף לשכור צריף קטן", השיב הקמצן: "ראה תראה איזו דירה אשיג..."

סיר בעיר, והגיע לשכונת היקרה, נעץ עיניו במעונות המהדרים רחבי הידים ועטורי המדשאות, פנה לאחד הבתים, דפק בדלת, וכאשר זו נפתחה, אמר לבעל הבית: "ברצוני לשכור בביתך פנה קטנה לקבוע בה מסמר". בבית הראשון טרקו את הדלת בפניו, וכך גם בשני, אולם בשלישי נתקל באדם חמדן, שאלו: "לשם מה אתה צריך לקבוע מסמר?", ענה הקמצן: "כדי לתלות בו צרורות וקפצים, מסמר אחד ויחיד אקבע", בעל הבית דרש ממנו מאה זהובים, אמר לו הקמצן: "בשביל מסמר אחד לא אתן יותר מזהוב!", סוף דבר התפשרו על עשרה זהובים, וערכו חוזה מפרט, בו ספס כי הקמצן מקבל זכות לקבוע מסמר, לתלות עליו כל שברצונו.

תקע הכילי את המסמר ותלה עליו את כובעו. כעבר שעה שב חבש את כובעו ותלה את מעילו. בתחלת הלילה שב, נטל את מעילו ותלה את צרורו. בתצות הלילה נקש בדלת והחריד את בני הבית משנתם, הרי צריך הוא לטל דבר מה מן הצרור. באשמרת הבקר העירוים דפיקותיו, יש בידו דבר מה להוסיף לצרור. לפני הצהרים שב ודפק בדלת, הפעם

הלך אחרי בעל פעור השמידו ה' אלהיך מקרבך", ולכאורה מה הקשר בין מעשה פעור ללא תוסיפו ולא תגרעו?

אלא, שבצווי התורה 'לא תוסיפו ולא תגרעו' כלולה הנקדה אותה הזכרנו, שצריך האדם להתבונן במעשיו ולראות אם הם מכונים במדיק ובפלים מאזנים לתכלית הטוב, ללא תוספת וללא מגרעת, ומביאה התורה למוד על זה מענין 'בעל פעור', שפידוע עבודתו מתבטאת בעשית צרכים לפניו, והיו מישראל שהיצר הרע פתה אותם שאדרבה מצוה בידם להיות פורעין עצמם ומטילים עליו רעי, שהלא בזה מביאים אותו לידי בזיון... ואכן בדרך שכנוע מתחכמת זו, הפילם היצר הרע במהמורות הטמאה וההצמדות לבעל פעור, וסופם שנשמדו מעל פני האדמה. ולכן צריך האדם לבחון גם את 'מצוותיו' אם מקורן מהיצר הטוב או מהיצר הרע.

גם מקבלת 'חמרות' - יש להזהר

כאשר היה המשגיח מפוניבו, רבי אליהו אליעזר דסלר וצ"ל, מבחין אצל תלמידיו שהיו מוסיפים חמרות, היה מחנך אותם להיות מאד זהירים במעשיהם, כי יש והיצר מסית את האדם לנהג בחמרות שלא לפי ערכו, כדי להפילו על ידי כך ולהכשילו לבסוף בעברות חמורות. הוא היה אומר, שהבורא טבע בכוחות-נפש האדם, שפאשר יבחר להעריך דבר מסים במדה מפלגת, יקטן בעיניו ממילא דברים אחרים, לפיכך עלול האדם לבוא מתוך חמרה במצוה אחת לידי קלא במצוות אחרות, במצב של התנגשות בין השנים.

ומעשה שהיה, כפי שספר המשגיח דקול תורה רבי גדליה אייזמן וצ"ל, בבחור מישיבת פוניבו שהקפיד מאד בקדשת שבת, והיה נוהג סלסול בעצמו לקבל עליו את השבת מפלג המנחה של ערב שבת. משנודע הדבר להגרא"א דסלר, העיר לו שלמרות שכונתו

אחו בידו שק כבד, נטל את הצרור ותלה את השק על המסמר. הריחו בני הבית ריח צחנה עולה מן השק, בדיקו והנה פגר של חתול... רדפו אחריו ובקשו שיטל את גוש הצחנה, אמר להם בשלום: "זכותי היא, ואין בידכם למנע ממני זאת", פנו שוב לביתם ולא יכלו להכנס, הנבלה המבאישה העלתה צחנה נוראה, והדירה המתה זוכים פרעושים ויתושים. עוד הם עומדים חסרי אונים, והכילי הגיע ובידיו שני פגרים נוספים... שמו דידי הבית נפשם בכפם, פסו בידם האחת את הטמם, ובשניה גררו את חפציהם והוציאו החוצה כשהם נמלטים מדירתם. פנה הכילי אל השדכן, ובשר לו בחינה: הנה לך, השגתי דירה מהדרת בעשרה דינרים...

כך היא דרכו של היצר הרע, להשיג נקדת אחיזה אצל האדם, כאותו מסמר שתלה הקמץ, ודרך אותה נקדה הוא משתלט לבסוף על הכל, ולא יניח אף פסת בעלות אחת קטנה לזולתו...

"לאור הנר" - התבוננות מעמיקה בכל מעשה ומעשה

כאמור, הורנו חז"ל שיש על האדם לבער את החמץ 'לאור הנר'. ונראה שענין 'אור הנר' רמז יש בו להתבוננות העמקה הנצרכת בכל מעשה ומעשה שעושה האדם, אם הוא בא מצד הטוב או שמא חלילה מצד הרע. וכבר התריעו גדולי המוסר, שפעמים הדרך של היצר הרע להכנס ללב האדם, היא על ידי שהוא מדמה לו מעשה מסים במצוה, כדי לפתותו לעשותו, אולם בפעל - אין כאן שום מצוה, אלא מלכדת גדולה שטמן לו היצר הרע.

ועל דרך זו, באר בספר 'תולדות יעקב יוסף' (פרשת כי תשא) את קשר הפסוקים (דברים ד, ב-ג): "לא תספו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו: עיניכם הראת את אשר עשה ה' בבעל פעור כי כל האיש אשר

מן הסעודה, והנה האריה מלך החיות נצב לקראתו, ודורש ממנו את ארוחתו: "המלך רעב, וחוכה למלאות את רצון המלך תחלה". הזדעק הזאב: "מלך במשפט יעמיד ארץ! וחוכה עליך לותר על הכבשה כי היא שלי ורק שלי", ענה לו האריה: "מלך פורץ גדר ואין מוחין בידו, תן לי את הכבשה". וכך נמשך הוכוח.

תוף כדי כף, עבר שם השועל, אמר המלך לזאב: "הנה השועל חכם שבחיות, ישפט הוא בינינו". התבקש השועל להכריע בדין, חשב והפך בזה משך שעה ארבה, עד שבא לכלל מסקנה: "יחלקו, חצי לזאב וחצי למלך". קבל המלך את פסק הדין, ואמר לשועל: "הנני מצוה אותך לחלק את הכבשה לשני חצאים". נטל השועל את הכבשה, הצדיקה וחצה אותה, אף דא עקא ובצד אחד היתה חתיכה קצת יותר גדולה, לפיכך נגס בה כדי שיהיו החצאים שווים. אולם אז התברר שנגס בה יתר על המדה, ועתה נעשתה קטנה מהחצי השני, נגס שם וחזר ונגס בזו, ושוב חזר לשם וכו', עד שלא נשאר בכבשה אלא כזית בשר ועצם כעדשה, נטל רגליו וברח...".

וכך דרכו של היצר הרע, אומר לאדם: "ראה פלוני גדול בתורה ומקל בענין זה", "הבט וראה אלמוני הרב שמקל בענין אחר", מקצץ מפה ומקצץ משם, עד שבנד האדם לא נותר כלום, או אז נושא היצר הרע את רגליו, בורח ומשאיר את האדם לאנחות, כשמאומה לא נותר בידו...

יכלת השכנוע של היצר הרע - לעמת היצר הטוב

עוד דרשו רבותינו, שתבת 'מצה' עולה בגימטריא קל"ה, ותבת 'חמץ' עולה מנ"ה קל"ח, נמצא יתר החמץ על מצה ג', ואלו הג' רומזים לג' המדות הרעות בהם היצר הרע מכשיל את האדם וטורדו מן העולם, והם הקנאה, התאוה והכבוד. כמאמר התנא

רצויה יתכן והדבר יביאנו לידי מטרה הפוכה, מביין שבעודו מקבל עליו שבת מקדם, תהא התבוננותו על כלל הצבור כמזלזלים במדת מה בשמירת שבת כהלכתה, ממילא עלולה להתפתח אצלו במשך הזמן קהות רגשות לחלול שבת, בדיוק כפי שעלולה להתפתח קהות מעין זו אצל מי שעושה תקופה ארבה במחצתם של מחללי שבת גמורים. לפיכך המליץ לו הרב דסלר לחלל לאלתר מהנהגתו זו, חרף המעלה שישנה בכך.

כאשר ספר רבי גדליה זצ"ל את הדברים בפני רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל בעל 'החזון יחזקאל', הופיעה על פניו של רבי יחזקאל ארשת של קורת רוח מעמק אבתנתו של הגרא"א דסלר, והוא אף הוסיף וספר שגם אצלו ארע מעשה דומה, וכך ספר רבי יחזקאל: "פעם נגש אלי בחור מבית חסידי, אשר למד בישיבת סלבודקא בכני ברק, ובקש להתיעץ אתי אם לחגר 'גארטל' (אבנט חסידי) בעת התפלה. השבתי לו כי רשאי הוא לחגר גארטל, אבל בתנאי שהנהגתו לא תעורר בו הרגשה שחבריו שאינם נוהגים כמותו - לא עושים כדין".

"ומק'לו יגיד לו..."

ומכלל הבדיקה 'לאור הנר' הוא גם כן לאיך גיטא, יש שהיצר הרע משכנע את האדם להקל בהלכה, על ידי כל מיני טענות ומענות; 'הפסד מרבה', 'מקום הצורך', 'מפני השלום', 'בענין זה - הלא רב פלוני מקל, ובענין השני - הלא רב אלמוני מקל', וכך הוא קוצץ וקוצץ, עד שמותיר את האדם מערטל מפל הנהגה טובה.

ובספרי המוסר המחישו זאת על ידי משל: פעם אחת, טיל לו הזאב בינות לעצי היער, ומצא נבלה של כבשה מטלת על אם הדרך, שמח הזאב על הארוחה הדשנה שנפלה בחלקו ללא מאמץ, כי רעב הנה, ולא בא אכל לפיו זה מספר ימים. אף עוד לא הספיק לטעם

באבות (ד, כא): "הקנאה והתאנה והפבור מוציאים את האדם מן העולם".

וכראשו תנועות שלילה, ואמר בקול נמרץ ותקיף: לא לא לא!

היצר הרע, כח שכנוע רב יש לו, הוא שופע הנאות עכשוויות, הצעות מפתות, וקשה מאוד שלא לפל ברשתו. לעמת זאת, ליצר הטוב אין כאלו יכולות שכנוע מגרות, צריך להתאמץ מאד כדי לילך בעצותיו ולהקשיב לקולו. וזאת מדוע? התשובה ברורה... ותובן על פי מעשה שהיה:

הכמר שהיה משכנע שעני מדכדך פמוהו יסכים לעסקה, צמד נבוך: "טוב בני, לא נכריח אותך או את בני משפחתך לעשות משהו בנגוד לרצונכם, אך תגיד לי בבקשה, תסביר לי את ההגיון שבהחלטתך, למה אתה מתנגד לעסקה מפתה שכזו?"

רבי יהונתן איבשיץ זצ"ל היה ידוע בכחמתו ובשנינותו, הוא היה מתופח עם הכמרים הנוצריים לפני מלך אוסטריה, ותמיד היתה ידו על העליונה. פעם אחת נסוב הוכיח על חסנו של העם היהודי, טען הכמר: "בטוח אנכי שאם אתפס יהודי קשה יום, ואציע לו כל טוב העולם באם יתנצר - לא יעמד בפתי וישמע לי", כמובן שרבי יהונתן דחה את דבריו מפל וכל. "נחפש ברחוב יהודי פשוט, ונבדק הצדק עם מי" - פסק המלך.

השיב העגלון: "כאשר הצעת לי את העסקה, נזכרתי באבי המנוח ו"ל שהיה מדרוך אותי על כל צעד ושעל, הוא גם למד אותי פרק בהליכות חיים במשא ומתן, בתוך דבריו הזהיר ואמר: "אם תתקל בסוחר סוסים שיציע לך להמיר את סוסך בסוס משבח יותר, והוא גם מוכן להוסיף סכום כסף - אל תסכים, הרי לא לחנם הוא מוכן לתת לך סוס ועוד לשלם כסף על ההחלפה, הסוס שנראה טוב ומשבח בנדאי סובל ממחלה נסתרת, או שהוא גנוב, או כל פגם אחר שיתגלה אחר כך. ואם יבוא סוחר ויציע לך סוס תמורת הסוס שלך ללא כל תוספת תשלום - גם כן אל תסכים, כי גם במקרה כזה ודאי יש לו חשבון של רמאות והונאה, כי למה לו להחליף סוסים ללא כל טובת הנאה לעצמו? אבל אם יבוא סוחר ויציע לך לקחת סוס כתחליף לסוסך, ובתמורה עליך לשלם כף וכף כסף - כאן טמון מקח הגון, כונתו של הסוחר ישרה, ואז תתחיל לבדק את הסוס אם הוא אכן מתאים לך, ותכין את עצמך לקראת העסקה".

לא עבר זמן רב, ועגלה רתומה לסוס חלפה ליד הארמון, ובה עגלון יהודי לבוש בגדים מרפטים. הכניסו אותו השומרים בפקדת המלך. הכמר קבל את רשות הדבור: "יש לי להציע לך עסקה" - פתח הכמר: "מהיום ואילך מלך אוסטריה יאשר לך משרת עגלון בתצר המלוכה, משכרת גדולה וקבועה, מכאן ולהבא לא תזדקק לחסדם של אנשים, אתה ובני משפחתך תוכלו להתגורר חנם בסמוך לארמון, תהנו מזכיות אזוריות מלאות, תקבל גם תאר אצילים, ומאומה לא יחסר לך, עשר ואשר. נוסף לך נדאג לעולם הבא שלך ושל משפחתך, שם תשבו ליד אותו האיש ותתענגו בשכר נצחי. בתמורה עליך להסכים רק שאשפך עליכם מעט מים, ואכריז שמים אלו התזו על גופכם בשם האב הברך ורוח הקדוש - כמנהג הנוצרים.

"אדוני הכמר" - אמר העגלון: "אתה הצעת לי עסקה ובה כל טוב שבעולם הזה בתוספת חיי נצח בעולם הבא, ואינך דורש ממני כל תשלום או תמורה - כל זה הראה לי שסחורתך פגומה, משהו רקוב בה, לכן אני ממאן ומסרב..."

הכמר סים את דבריו ופני העגלון הסמיקו, הוא לפת את השוט בחרדה, עשה בידי

המלך חף, הוא צוה לאחד המשרתים שיעניק לעגלון מתנה קרת ערך וישלח

לנפשו לשלום, ושוב הודה הכמר: "נצחתי רבה של פראג... גם הפעם".

אכן, כוחות השכנוע והפתוי של היצר הרע חזקים מאד, 'ארגז הכלים' שלו מכיל כלים רבים משכללים ומגונים, שיש להם יכלת פנטסטית לפשט צורה וללבש צורה, ולהתאים את עצמם לכל מצב, אולם מבאן אתה למד על טיב הפחורה - היצר הרע מוכר שקר, לא פלוג, את השקר חביבים לעטר בעטיפות יפות, כדי שאנשים ימשכו אחריו ויפלו במלכדתו. לעמת זאת, היצר הטוב מוכר אמת, להשיג ולהכיר באמת - זו כבר הזכיה הגדולה ביותר, לא צריך 'לשלם' לאדם עבור זה, והיה אם יזכה - ישמע את קולו של היצר הטוב, ויפעל על פי הנחיותיו. וכאשר יגיע לעולם האמת יכיר נאמנה כי אדרבה, היה ראוי שהוא ישלם עולם ומלואו, עבור שזכה להכרת האמת.

החמץ - מסמל את מדת הגאונה

הסבר נוסף במשמעות אסור חמץ במשהו, באר רבי עזריה פיג'ו ז"ל בספרו 'בינה לעתים' (דיוש כז) כי החמץ שתכונתו היא התפיחה, מרמז על הגאונה, וממילא אסור חמץ במשהו בא להורות, כי צריך האדם להתרחק אפילו מנדנוד ושמץ של גאונה, וכדאמרו באבות (ד, ה) 'מאד מאד הוי שפל רוח', ובגמרא (סוטה ה, א): "לא מנה ולא מקצתה, מי זוטר דכתיב בה תועבת ה' כל גבה לב'?" וכן כתב הרמב"ם (דעות ה, ב): "ויש דעות שאסור לו לאדם לנהג בהן בבינונית אלא יתרחק מן הקצה האחד עד הקצה האחר, והוא גבה לב..".

והוסיף שם, כי אחד הטעמים העקריים לשעבוד, היה לרום גבהות לבם של ישראל בימים ההם, אשר נאמר עליהם (שמות א, ז) 'ויירבו ויעצמו במאד מאד' - ובאה להם מדה כנגד מדה צרת השעבוד והעבדות להשפיל גאותם, כאמרו (שם פס' יא) וישמו עליו שרי מסים למען ענותו וכו'. ואם סבת

הגלות והשעבוד היתה גאותם ורום לבם - נמצא אם כן שרפואתם לזכות אל הגאולה ואל החרות תלויה בהפכה, שהיא הענוה, ואל זה רומזת המצה שהיא בצק שפל שלא הגיע לידי תפיחה.

וכן הוא בספר החנוך (מצוה קיז) באסור העלאת שאור על המזבח: "ועוד שמעתי טעם באסור שאור ודבש, לפי שהשאור מגביה עצמו, וכן הדבש מעלה רתיחתו הרבה, ולכן נתרחקו, לרמז כי תועבת ה' כל גבה לב".

כאמור, החמץ מסמל את הגאה בתפיחתו, ולא זו בלבד אלא כשם ש'גדילת' הבצק ותפיחתו אינה אלא אשליה בעלמא, כי הלא לא נוסף פלוג על עקר העסה, אלא פלה רק 'מלאה אויר', כך גם ענינו של בעל הגאונה, כל התנשאותו אינה אלא 'רוח' בעלמא, אשליה ואחיות עינים, אינה מבטאת גדלות אמיתית.

וכיוצא בדבר אנו אומרים בתפלת ראש השנה: "וכל הרשעה פלה כעשן תכלה, כי תעביר ממשלת זדון מן הארץ", ממשלת זדון - סמל הגאונה - נמשלה לעשן, הנראה לעינים כבעל ממשות, אולם בפעל אין בו ממש. על כן, כאשר יתקיימו דברי הנביא (ישעיה ב, יא) "עיני גבהות אדם שפל ושח רום אנשים ונשגב ה' לבדו ביום ההוא", ינכח לעיני הכל סופה של ממשלת הזדון, אשר כעשן תכלה, תמוג ותעלם, וכהנדה עשן תנדה.

מה בין יפתח הגלעדי לאברהם אבינו?

לאיזה שבוש אדם יכול להגיע כאשר שולטת בו מדת הגאונה, זאת יש עלינו ללמד ממעשה 'בת יפתח', על פי המספר בנביא (שופטים יא):

יפתח הגלעדי - גבור החיל' - נתבקש על ידי זקני גלעד להיות להם לראש ולקצין במלחמתם בבני עמון. יפתח נעתר לבקשתם, ויצא בראש הלוחמים, על מנת להציל את ישראל יושבי גלעד מההתנכליות של שכניהם

הגבור נקרע מדברי בתו האומללה... אבל הוא מתחזק ואומר לה 'מכרח אני על פי צווי התורה להקריב אותך', כככול אהבת ה' יתברך גוברת על אהבת האב, יפתח כובש את אהבתו ורחמיו למלא רצון בוראו... לרגע אף עולה במוחנו זכרון מעשה העקדה הנורא של אבינו אברהם, אשר עד היום אנו זוכים לרחמים מאת הבורא בעקבותיו...

אבל חו"ל מגלים לנו פרט חשוב שלא ידענו עד כה... היתה ליפתח דרך פשוטה למלט את בתו מהגורל המר שהועיד לה: לילך אצל פנחס בן אלעזר, הכהן הגדול שבמימי, ולבקש פתח והתרה לנדר. ולמה לא עשה כן? "אמר: אני ראש שופטי ישראל ראש הקצינים, אשפיל עצמי ואלך אצל הדיוט?" מדת הגאונה היא שהנחתה את יפתח... הוא העדיף לעמד כחומה בצורה מול תחנוניה של בתו, והעקר שלא להשפיל את גאנותו.

מכיון שהנגיעה האישית ומדת הגאונה היו המניע למעשה, לא זו בלבד שלא נחשב מעשהו של יפתח כמעשה נעלה, אלא אדרבה נענש עליו, והביא הקדוש ברוך הוא עליו מיתה משנה, שהיו אבריו מתפרקים מגופו, ומתפזרים עצמותיו, שכן כתיב (שופטים יב, ז) ויקבר בערי גלעד.

נמצאת למד לאיזה שבוש יכול האדם להגיע, כאשר גאות לבו היא המניע הפועל בו... עד כדי שמוכן הוא לאבד את בתו היחידה, והעקר שלא ישפיל מאומה מגאנותו.

בשלוננו של חזקיהו המלך

למוד נוסף, כמה מגנה מדת הגאונה בעיני הקדוש ברוך הוא - יש ללמד מאשר ארע עם חזקיהו המלך.

כידוע, חזקיהו המלך, מלך צדיק וירא אלקים הנה - טהר את ארץ ישראל מגלולי אחו אביו והקים עלה של תורה, וכך אמרו (סנהדרין צד, ב): 'נעץ חזקיהו חרב על פתח

בני עמון. תוך כדי להט המלחמה, נדר יפתח נדר לה' לאמר: "אם נתון תתן את בני עמון בידי, והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי לקראתי בשוכי בשלום מבני עמון והיה לה' והעליתו עולה". לאחר ששב לביתו עטור נצחון, והנה בתו יצאת לקראתו בתפים ובמחלות. יפתח הבין לחרדתו כי מכרח הוא עתה לקים את נדרו בהעלאת בתו היחידה לקרבן עולה: "ויהי כראותו אותה ויקרע את בגדיו ויאמר אהה בתי הכרע הכרעתי ואת היתה בעברי ואנכי פציתי פי אל ה' ולא אוכל לשוב".

ובמדרש (תנחומא בחקותי ה) אנו מוצאים דו שיח מוזעזע בין הנערה, שבפתע פתאם הפך לאבל מחולה, לבין אביה השופט: "כיון שבקש להקריבה, היתה בוכה לפניו, אמרה לו: אבי, יצאתי לקראתך בשמחה ואתה שוחט אותי? שמא כתב הקדוש ברוך הוא בתורה שיהו ישראל מקריבין לפניו נפשות אדם? הלא כתיב בתורה (ויקרא א) "אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן הבהמה" - מן הבהמה ולא מן בני אדם, אמר לה: בתי, נדרתי והיה היוצא אשר יצא והעליתו עולה, שמא כל הנודר יכול הוא שלא לשלם נדרו? אמרה לו: והרי יעקב אבינו שנדר כל אשר תתן לי וגו' (בראשית כח) ונתן לו הקב"ה שנים עשר בנים, שמא הקריב להקב"ה אחד מהם? ולא עוד אלא חנה שאמרה ותדר נדר ותאמר ה' צבאות אם ראה תראה וגו' (ש"א א) שמא הקריבה את בנה לפני הקב"ה? כל הדברים האלה אמרה לו ולא שמע לה".

מעירים את אַזְנֵינו גדולי המוסר: הנה לכאורה, יפתח זה מנדקר לפנינו בהלה נפלאה של גבור וירא שמים גדול, המבליג על שברונו ויגונו הנורא, אנוס לשחט את בתו יחידתו, ומדכא כל רגש של רחמי אב כדי לקים את הנדר שנדר לה'. ובתו מיללת ומתנפחת, ומתנהג לפניו את כל ידיעותיה בקורות עם ישראל ובדיני התורה, מתחננת על נפשה... ולבו של

אשר בביתך ואשר אצרו אבתיך עד היום
הזה בכלה לא יותר דבר אמר ה': ומבניך
אשר יצאו ממך אשר תוליד יקחו והיו סריסים
בהיכל מלך בכל".

מאז איני מוצא מנוח לנפשי...

מספר תלמידו של רבי גרשון ליבמן וצ"ל,
משגיח דישיבת נוברהדוק, על דמותו התמירה
של רבו. כל ימיו היה מצטער ומיסר את
נפשו, על פעם אחת שבה נכשל במדת הגאונה.
כשנתבונן באיזו גאונה נכשל - נלמד לו במעט
על דמותו הנעלה של גאון מוסר זה.

וכה היה מעשה: ר' גרשון וצ"ל מלבד
גדלותו בתורה, נוהג היה לזכוף את מדותיו
ולהכניע את לבו, וכך סגל לעצמו מנהג ללכת
מידי פעם למקנה שבבית הקברות בו מטהרים
את המתים ולטבל בו. וזאת כדי להשריש בקרבו
את דברי התנא המלמדנו: "דע מאין באת ולאן
אתה הולך", "הזמן קצר והמלאכה מרבה..."

לילה אחד סיים ר' גרשון את למודו, שעות
רבבות של למוד רצוף, וחש פי עתה הוא
הזמן המתאים לטבל במקנה של בית הטהרה.
כעת, משיכולה הגאונה להתגנב אל תוכו אחר
שקידה עצומה, מן הראוי לרבוך את הלב
והמדות ולהזכיר לעצמו שוב ושוב כי כל
תפקידו של האדם עלי אדמות הוא לעבד
את קונו באמונה ובתמים.

גשם כבד נתפך על הארץ, טפות מים נטפו
בכבדות אל תוף האפלה ששררה סביב בית
הקברות. רוחות החורף חלפו בשריקה מקפיאה
מעל שורות הקברים הלכנות שסופן לא נראה
לעין. התפרבל רבי גרשון שוב ושוב במעילו,
כשטפות הגשם מצליפות בו ללא רחם, צעד
אחר צעד נלחם הבחור הצעיר כנגד הרוח
בעודו משתדל לחמק ממדרונות חלקלקים
עמוסי ביץ רטב ואבנים חדות. לולי ידע על
פה את הדרך לבית הקברות, לא היה מגיע
לשם באותו לילה.

בית המדרש ואמר: כל מי שאינו עוסק בתורה
ידקר בחרב זו, בדקו מדן ועד באר שבע ולא
מצאו עם הארץ, מגבת ועד אנטיפרס ולא
מצאו תינוק ותינוקת, איש ואשה, שלא היו
בקיאים בהלכות טמאה וטהרה. חז"ל השוו
דורו של חזקיהו לדורם של משה ויהושע.

לכאורה, ודאי היה נחשב חזקיהו בעל
מעלה רמה מאד לפני ה' ותברך. אולם
להפתעתנו, איתא במדרש (ילקוט שבראשית כח):
"ארבעה הם שהקיש הקב"ה על קנקנו ומצאן
עביט של מימי רגלים: אדם, קין, בלעם,
וחזקיהו המלך". וראוי לדעת, מפני מה נקרא
המלך הצדיק והחסיד בפי המדרש 'עביט של
מי רגלים'?

וכך הוא הענין: לאחר שנתרפא חזקיהו
ממחלתו, נאמר (מ"ב, כ, יב): "בעת ההיא שלח
בראדך בלאדן בן בלאדן מלך בבל ספרים
ומנחה אל חזקיהו", חזקיהו מקבל את שליחי
מלך בבל בכבוד גדול, ומראה להם את כל
אוצרותיו וסודי ממלכתו: "את כל בית נכתה
את הכסף ואת הזהב ואת הבשמים ואת שמן
הטוב ואת בית פליו ואת כל אשר נמצא
באוצרותיו לא היה דבר אשר לא הראם חזקיהו
בביתו ובכל ממשלתו". לאחר הבקור, נכנס
אל המלך ישעיהו הנביא, ושאלו: "מה אמרו
האנשים האלה? ומאין יבאו אליך?" עונה
לו חזקיהו: "מארץ רחוקה באו מבבל" -
"ויאמר מה ראו בביתך?" - "ויאמר חזקיהו:
את כל אשר בביתי ראו, לא היה דבר אשר
לא הראיתם באצרותי".

אומרים חז"ל: היה לו להשיב לישעיהו:
"אתה נביאו של מקום, ואתה שואל אלי?",
התחיל חזקיהו מתנאה, אמר: "מארץ רחוקה
באו אלי". ובעקבות הגאונה שפתאם חדרה
להכרתו, נמנה חזקיהו על אלו ש"הקיש
הקב"ה על קנקנו ומצאן עביט של מימי
רגלים". וכענש על כך, תכף ומיד נבא עליו
ישעיהו בשם ה': "הנה ימים באים ונשא כל

החליט הרב לשתף אותם בחוויות שעברו עליו בימי בחרותו, אך בסיומה של השיחה נגלה לפניהם מעט מהקף אישיותו המפלאה של הרב. עשרות שנים כבר חלפו עברו, ועדין היה נאנח ומתיסר על אותו מארע שקרה עמו, באומרו: "מאז איני מוצא מנוח לנפשי, מדוע לא עלתה בלבי המחשבה כי עוד בחרור רוצה גם הוא לפגף את עצמו ולזכך את נשמתו במי המקנה, כלום יחיד אני בעולמו של הקדוש ברוך הוא? ...כמה גאונה היתה בי לחשב כן...".

דומני, סים התלמיד, כי אין צורך להכביר במלים על דמותו רבת ההוד אחר מעשה זה.

הגאונה, פרוכה אחר האדם גם לעולם הבא

נאמר בתורה (ויקרא ו. ב): "היא העלה על מוקדה", ובמדרש (ויקרא פ"ז): "אמר רבי לוי נימוס קלוסין (חק וגזרה) הוא, שכל מי שמתגאה אינו נדון אלא באש, שנאמר היא העולה על מוקדה". ויש לבאר הפונה בזה, שהחולה בחלי הגאונה, הרי המדה המגנה מלפפתו, ותהא פרוכה אחריו גם בעלמא דקשוט, וגם אם יהיה זכאי להכנס לגן עדן, לא תמוש מאתו מדת הגאונה, וסופו שיגרשוהו משם ויניחורו בגיהנם.

ודבר זה למדנו מגורלו של חירם מלך צור, אשר היה דבוק בקלפת הגאונה באפן מבהיל, ועשה עצמו אלוה, המצוי בלב ימים ומקף בשבעה קיעים, עד שבא הקדוש ברוך הוא והשפילו ודכאו עד עפר. וכתב בספר 'מחברת הקדש' למהרח"ו (שער יציאת מצרים עמ' פ') שחמיץ ראשי תבות חירם מלך צור, המסמל את שרש קלפת הגאונה. ואותה מוטל עלינו לבער ולבטל פעפרא דארעא.

וכך אמרו עליו במדרש (ילקוט שחזקאל רמז טו): "חירם מלך צור היה גאה ומתגאה עד מאד, מה עשה? נכנס לים ועשה לו ארבעים עמודים של ברזל מרבעים ארבעים שעורם שוה והעמידם זה כנגד זה, ועשה שבעה

הדלת השבורה של בית הטהרה נצה ונדה על ציריה החלודים כמזמינה אותו פנימה. אחר הסערה הנוראה שאפפה אותו במרחבי בית הקברות - נדמה היה בית הטהרה הרעוע כחדר נעים ומואר, המסק באש עליזה המרצדת באח... חשף אימים שרר בחדר הטהרה, ומים רבים חדרו מתקרת החדר הרעוע אל תוכו. רבי גרשון החל לגשש את דרכו במבואות החדר, כשרעם אדיר החריד את הסביבה. בית הטהרה הודעוע נמרצות, ודומה היה כי כתליו הסדוקים לא ישרדו את הרעש.

בדממה שהשתררה עם חלף הרעם, נדמה היה לו כי בתוך הרעש הגדול נשמע גם רשוש כל שהוא מכוונם של מי המקנה הקרים. תרדה החלה זוחלת ולופתת אותו, אך הוא התגבר על פחדיו, "הרי לשם כך הגעתי לכאן" שח לעצמו כדי לשבר את המדות, ושב למשש בידי את קירות בית הטהרה כדי לעשות דרכו פנימה.

השמים הוארו באור ברק מסנוור שחדר דרך החלון. משהסיט את ראשו במהירות לכוון המים, הספיק ר' גרשון ההמום לגלות לאור הברק כי מי המקנה מתנדנדים קלות, טרם נגזז אור הברק צדה עינו בועת אויר קטנה שעלתה ובצבצה מתוך המים. לקראת הברק הבא כבר היה ר' גרשון דרוף ומתוח... והנה אף הוארו פני המים ולחרדתו צצו ועלו מול עיניו מתוך מי המקנה אצבעות יד אדם...

כאן כבר לא עמד לו כוחו, כל עוד נשמתו באפו אץ רץ ר' גרשון ובמהירות הברק, נס על נפשו מחדר הטהרה אל תוך הסופה שהשתוללה במרחבים.

"נסתי על נפשי" - ספר ר' גרשון "הפחד חדר וחלחל לכל עצמותי ואימה נוראה אפפה את כל גופי, לא הצלחתי לשלט על שני שנקשו בעז..."

התלמידים שנכחו בעת שספר רבי גרשון את הספור, לא הבינו מדוע בתוך שיחת מוסר

מתו ואני קדם, וכן אחד ועשרים מלכים ממלכי בית דוד, ואחד ועשרים ממלכי ישראל, וחמשים נביאים, ועשרה כהנים גדולים, קברתי כלם ואני חי הרי אל אני, אני מושב אלהים לשבתי בלב ימים, אמר לו יחזקאל והרי עמדו גדולים ממך ולא עשו כמעשיך...".

"ומה היה סופו? הביא הקב"ה עליו נבוכדנצר ובעל את אמו בפניו, והורידו מכסאו, והיה חותך בשרו בשתי אצבעות בכל יום, ומטבילים בחמין ומאכילו, עד שמת מיתה משנה, ואותן הפלמין מה נעשה בהם? קרע הקב"ה את הארץ ונגזם לצדיקים לעתיד לבא".

והקשה רבי אליהו הכהן מאזמיר ז"ל בספרו 'מדרש האייתמרי' (דיוש י'): לכאורה מדרש זה סותר למדרש המופיע סמוך ונראה לו: "תשעה נכנסו בחיים לגן עדן, חנוך, אליהו ז"ל, ומשיח, ואליעזר, ועבד מלך הכוש, וחיירם מלך צור, ויעבץ בן בנו של ר' יהודה הנשיא, וסרח בת אשר, ובתיה בת פרעה".

והסתירה גלויה לעין, ברישא מבאר שחירם מת מיתה משנה, ובסיפא מבאר שנגנס בחייו לגן עדן.

ובתחלה כתב לתרץ ש'חירם' אינו שם עצם, אלא פנוי כללי למלכים שמלכו בצור, כמו 'פרעה' שהוא פנוי למלכי מצרים לדורותיהם, ממילא, ביחס לחירם מלך צור של ימי שלמה, ששלח ארזים לבנין בית המקדש, אמרו במדרש שנגנס בחייו לגן עדן. לעמת זאת חירם של ימי יחזקאל - הוא שמת מיתה משנה על ידי נבוכדנצר. אולם הוא דוחה זאת, הואיל ובמדרש המדבר בגאנתו של חירם ושליחות יחזקאל אליו, מבאר להדיא שהמדבר באותו חירם של ימי שלמה: "למה היה חירם דומה? לעבד שעשה לבוש לאדונו, כל זמן שהיה הלבוש על אדונו, העבד רואה והיה מתגאה עשיתי זה הלבוש לאדוני, אמר האדון אני קורע הלבוש

רקיעים וכסא וחיית ורעמים וזיקים וברקים: הרקיע הראשון - עשה של זכוכית: חמש מאות אמה על חמש מאות אמה, ועשה בו חמה ולבנה וכוכבים. הרקיע השני - עשה של ברזל: אלה אמה על אלה אמה וסילון של מים מפריש בין ראשון לשני. הרקיע השלישי - עשה של ברזל: אלה וחמש מאות אמה על אלה וחמש מאות אמה, וסילון של מים מפריש בין שני לשלישי, ואבנים מגלגלות עשה ברקיע - של ברזל, שהיו מתבקעים אלו עם אלו ונשמעים כמו רעמים. הרקיע הרביעי - עשה של עופרת: שני אלפים אמה על שני אלפים אמה, וסילון של מים מפריש בין שלישי לרביעי. הרקיע החמישי - עשה של נחשת, ועשאו שני אלפים וחמש מאות אמה על שני אלפים וחמש מאות אמה, וסילון של מים מפריש בין רביעי לחמישי. הרקיע השישי - עשה של כסף: שלשה אלפים אמה על שלשה אלפים אמה, וסילון של מים מפריש בין חמישי לששי. הרקיע השביעי - עשה של זהב: שלשה אלפים וחמש מאות אמה על שלשה אלפים וחמש מאות אמה, וקבע בו אבנים טובות ומרגליות אמה על אמה, והיה מראה מכאן ומכאן, מכאן נעשים ברקים ומכאן נעשים זיקים, והיה מזדעזע עצמו ואותם האבנים מתבקעות אלו עם אלו ונשמעים הרעמים".

"אמר הקדוש ברוך הוא ליחזקאל: בן אדם, אמר לחירם מלך צור, מה אתה מתגאה? ילוד אשה אתה. אמר לפניו רבונו של עולם, היאך אני הולך אצלו והוא תלוי באויר? באותה שעה הביא הקב"ה רוח בציצת ראשו והעלהו אצל חירם. כיון שראה חירם ליחזקאל נבהל ונדעזע, אמר לו מי העלה לך כאן? אמר לו: הקדוש ברוך הוא כף צוני. לך אמר לו למה אתה מתגאה, ילוד אשה אתה. אמר לו ילוד אשה אני, אלא שאני חי וקיים לעולם, מה הקב"ה מושבו בלב ימים - אף אני מושבי בלב ימים, מה הקב"ה בשבעה רקיעים - אף אני כן, ולא עוד אלא כמה מלכים

ולא יהיה העבד מתגאה עלי - כף חירם היה מתגאה על ידי ששלח ארזים לבית המקדש, אמר הקב"ה הריני מחריב את ביתי שלא יהיה חירם מתגאה עלי, שנאמר פתח לבנון דלתיד ותאכל אש בארזיד. הרי מבאר להדיא שחירם המתגאה הוא חירם של ימי שלמה.

אלא מישיב בעל מדרש האיתמרי קשיא חמורה זו, על פי מאמר טמון שמצא באמתחות המפרשים בשם 'מדרש', וזה הלשון: "חירם נכנס חי בגן עדן, בעבור שנתן ארזים למקדש, ושם בגן עדן היה גאה ומתגאה, וגרשו הקדוש ברוך הוא משם". והנה בזה מתישבים שני המאמרים כאחד: לעולם נכנס חי בגן עדן בעבור שנתן ארזים למקדש, ואחר שגרשו הקב"ה מגן עדן החוצה ועשה עצמו אלוה - הביא עליו את נבוכדנצר מלך בבל שהמית אותו במיתה משנה.

הרי לה שגם לאחר שנקנס חירם לגן עדן - לא סרה גאותו ממנו, ועקב כך גרש משם, וסופו שמת מיתה משנה, להודיעה כמה קשה ונוראה מדת הגאווה!

גאותו של ירבעם בן נבט

אמרו חז"ל (סנהדרין קב, א) על הפסוק (מא יג, לג): "אחר הדבר הזה לא שב ירבעם מדרך הרעה", מאי אחר? אמר רבי אבא: אחר שתפשו הקדוש ברוך הוא לירבעם בכגדו, ואמר לו: חזר בך, ואני ואתה וכן ישי נטיל בגן עדן, אמר לו, מי בראש? בן ישי בראש, אם כף (אמר ירבעם) אינני רוצה.

לכאורה בלתי מובן, הרי הקב"ה מתחלה אמר לירבעם בפרוש 'אני ואתה וכן ישי', כלומר ירבעם קדם לבן ישי, משום מה אפוא הוסיף לשאל 'מי בראש? ולא עוד אלא שחזר בו הקב"ה מדבריו הראשונים כבטיל ואמר 'בן ישי בראש'.

אלא אומר ראש הישיבה הגרא"מ שף וצ"ל, מכאן למדנו מה כוחה של תאות הכבוד

לגרם לאדם, אף על פי שאמר לו בורא עולם 'אני ואתה וכן ישי נטיל בגן עדן' - לא הסתפק בזה, ותשוקת הכבוד בקשה לשמע שנית באפן בלעדי כי הוא בראש. ומכיון שפן - כבר חלים עליו דברי רבותינו (סוטה ה, א): "כל אדם שיש בו גסות הרוח - אמר הקב"ה: אין אני והוא יכולין לדור בעולם", ומעתה השיבו הבורא 'בן ישי בראש', איך ראוי שאהיה בסמוך אליך. ומששמע בן, שוב לא רצה בכל המעלה הנפלאה ההיא לטיל עם הקב"ה בגן עדן, שהיא תשוקת כל הצדיקים לטיל בי גינתא בהדי שכינתא. ועל זה אמרו חז"ל (סנהדרין שם) "גסות הרוח שהיה בו בירבעם טרדתו מן העולם".

ולא זו בלבד, הרי לכאורה מה אכפת לו לירבעם שבגן עדן יהיה בן ישי בראש? הלא בגן עדן אין קנאת איש מרעהו, ומה לו שהוא יהיה אחר בן ישי? אלא שתאות הכבוד כל כף יקדה בו, עד כדי שהמחשבה שהוא לא יהיה בראש, אף על פי שבגן עדן לא יהיה אכפת לו הדבר - מפל מקום המחשבה הזו לכשעצמה השלטת בו היום, מונעת ממנו להתעלות ולהפגס בשערי התשובה.

אכן, לפי הנלמד לעיל ממעשה חירם מלך צור, יש לומר עוד, שידע ירבעם פי בשם שבעולם הנה דבוק ונגוע הוא בתאות הכבוד, כך תהא דבוקה בו גם לעולם הבא, וממילא אף בעלמא דקשוט יהא נחמץ לבו לראות את בן ישי בראש. ולכן אמר 'איני רוצה', ומאן להפגס תוך דלתי תשובה. וסופו שנמנה על שלשה מלכים שאין להם חלק לעולם הבא, והכל - מפני מדת הגאווה הארוכה שדבקה בו.

"ונמשי כעפר לכל תהיה"

הגאון רבי בן ציון אבא שאול וצ"ל היה מספר: מעשה ביהודי שקים בערב פסח מצות שרפת החמץ, ואמר את הנסח הנהוג: "כל חמירא... לבטיל ולהוי כעפרא דארעא".

שמע אותו חכם אחד והעיר: "לאו דוקא כעפרא דארעא".

תמה היהודי על ההערה, ושאל: "מה פונת מר?", השיבו החכם: "לא רק בשרפת חמץ, גם בסיום תפלת העמידה אנו מזכירים את העפר ומבקשים 'ונפשי כעפר לכל תהיה' - אנחנו מבקשים בתפלה זו שלא נחשיב את עצמנו במאומה, אבל אתמול כאשר סימת את התפלה, ראיתי שהיהודי העומד לידיך דרך בטעות על רגלך, ואתה התפרצת כנגדו לעיני כל הסובבים אתכם. הרי גלית בדעתך שאינך מעניין שנפשו באמת תהיה כעפר, או לחלופין תכן שעפר חשוב בעיניך...".

"ואם העפר כל כך חשוב בעיניך" - סיים אותו חכם ואמר - "פשיטא שאין נחשב ל'בטול חמץ' מה שהשוית אותו כ'עפרא דארעא', נמצא אין בטולך בטול. על כן תקנתי את הנסח, וזאת כדי להציל אותך מאסור חמץ...".

יסוד החמץ - עצלות

המשגיח רבי חיים פרידלנדר זצ"ל, בספרו 'שפתי חיים' (ח"ב עמ' שמו), מביא את באור 'ספר החנוכה' (מצוה קיז) בטעם אסור הקטרת שאור במזבח, וזו לשונו: "בהרחיק החמץ - שהוא נעשה בשהיה גדולה - מקרבנו, יקח דמיון לקנות מדת הזריזות והקלות והמהירות במעשי ה' ברוך הוא, וכמו שאמרו: 'הוי עז כנמר, קל כנשר, רץ כצבי, וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים'". כדי שבצק יחמץ - אין צורך בתוספת של חמר כלשהו, אלא בעצם השהיה מתחמצת העסה. וכך היא העצלות - אין צורך במעשה חיובי, מבלי לעשות מאומה, נכנס היצר הרע אל תוך לב האדם.

וכתב ה'מסלת ישרים': "כי הנה העצל, אף על פי שאינו עושה רע בקום ועשה - הנה הוא מביא את הרעה עליו בשב ואל

תעשה, ואמר (משלי יח, ט) 'גם מתרפה במלאכתו אף הוא לבעל משחית', כי אף על פי שאיננו המשחית העושה את הרעה בידיו, לא תחשב שהוא רחוק ממנו, אלא אחיו הוא וכן גילו הוא, שהוא כארס ההולך ומתפשט מעט מעט ואין פעלתו נפרת עד המיתה".

החמץ המורה על העצלות - כמוהו כארס ההולך ומתפשט מעט מעט, ועל כן הקפידו חז"ל על בדיקתו וחיפשוו כדי לבערו, עד שאפלו משהו ממנו מספן את האדם. גם באפית המצות דקדקו חז"ל שאפלו השתהות לפרק זמן כלשהו, גם היא מסגלת להחמצת העסה, החמוץ נעשה ממילא על ידי אי עשיה כטבע העצלות ממש, וכדברי ה'מסלת ישרים' כי העצל אף על פי שאינו עושה רע בקום ועשה, הנה הוא מביא את הרעה עליו בשב ואל תעשה.

יסוד המצה - זריזות

וכן לאיך גיטא, ממצות המצה אנו למדים את מעלת מדת הזריזות, וכפי שדרשו במכילתא (בא פסקא פרשה ט) על פסוק (שמות יב, יז) "ושמרתם את המצות" - "רבי יאשיה אומר אל תקרא כן, אלא ושמרתם את המצוות, כדרך שאין מחמיצין את המצה כף אין מחמיצין את המצוה, אלא אם באה מצוה לידיך עשה אותה מיד".

ובנדאי אין לומר שחז"ל הוציאו את הפסוק ממשמעותו, ודרשו מה שדרשו עקב דמיון הלשונית בלבד, אלא חז"ל ירדו אל עמק תכנה של מצות מצה, וגלו לנו שענין החפזון של יציאת מצרים, הוא למוד חשוב למעלתה של מדת הזריזות, וכשם שלא באו אל החרות אלא בכח הזריזות, כך אי אפשר לבוא אל קיום התורה והמצוות בלן אלא בכח הזריזות. וכשם שאם היו משתהים עוד רגע קט, אף בלא לעשות כלום, היו נכנסים אל מ"ט שערי טמאה, כך אדם המתעצל ומשתהה - עצם ההשתהות מביאה אותו לידי דרדור וירידה ממעלתו.

מדת הזריזות - מהנה הקדמה לכל אגרות חזיו הרוחניים של היהודי. על כן לא נצטוו במצות החפזון אלא בשעת יציאת מצרים, משום ששעה זו היתה שעת קבלת על מלכות שמים, והיא מהנה בנגן אב והקדמה לכל מהלך עבודת ה' שיבוא להם לאחר מכן. ומטעם זה - פתח הטור את חלק ארח חיים, בצווי חז"ל על הזריזות: "יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים", כי הזריזות היא הקנן החשוב ביותר עבור קיום כל המצוות בלן.

ומפני שאפית המצה מבוא היא למדת הזריזות, מובא בספרים שראוי שהאדם ישתתף ויטרח בגופו באפית המצה, אף שעקר מצותה היא האכילה, הואיל ועל ידי שיטרח האדם באפית המצה יבוא להתלמד ממנה את דרכי הזהירות והזריזות.

"אשריך שפגשת בו והצלחת להתגבר עליו..."

זריזותו של הצדיק המקבל חכם ששון לוי ע"ה - מנקה הדעת של ירושלים - ומסירותו לזכרים שבקדשה, היתה מפליאה. מעולם לא עבר עליו חצות לילה בשנה, והיה הצדיק מנדד שנה מעיניו עד לזמן חצות המדניק, ובהגיע השעה, מזיל פנחל דמעה בכיות עצומות, ומרים קולו באנחה ובזעקות שבר על צער גלות השכינה ועל חרבן בית המקדש וירושלים, וכך נהג שנים רבות.

אולם ארע שבתקופה מסימת חש חלשה פיזית, בשלה היה זקוק למנוחות קצרות וקלות במהלך היום, וכך בין היתר היה נח מעט קדם חצות לצבור כוחות כדי לומר תקון חצות בנקדחה מש. והנה ברשות הצדיק לא היה בנמצא שעון, בנדאי לא שעון מעורר, ומרב חששו שלא יעבר עליו חצות לילה בשנה, היה מתעורר מידי פעם, קם ממטתו, וצועד לבית הכנסת הסמוך 'מדרש אליהו' מרחק של

כמה עשרות מטרים מביתו כדי להביט בשעון, לראות את השעה המדיקת, וכך חוזר חלילה מספר פעמים בכל לילה עד לשעת חצות.

כמו כן הקפיד לערוך סדר אמירת תקון חצות יחד עם מנגן משתתפים, בעקר נוהג היה לערוך הסדר בקביעות עם מנגן מקבליים מפרסמים בבית הכנסת 'חברת אהבת חיים' יחד עם החבריא קדישא בראשותו של הצדיק רבי מנחם מנשה זצ"ל.

והנה באחת הלילות, שעת חצות הגיעה, ועדין בואו של חכם ששון לא נראה באפק. שאר החבריא ממתנינים לבואו, ומתפללים על סבת עיובו. לפתע מבחינים בו כשהוא רץ וכלו רועד ומזיע, ללא נעלים לרגליו.

לתמיהת רבי מנחם מנשה זצ"ל על פשר ריצתו יחד, השיב הצדיק: "לשכתי בישיבת 'פורת יוסף' ללמד, ובהגיע עת יציאתי - לפתע פתאם תקפני יצר הרע בנסיון לפתות אותי ולעכבני, תכף השארתי את הגמרא התיק והנעלים ומהרתי לבוא לכאן, כדי שלא יצליח במזמתו..."

כששמע רבי מנחם מנשה זצ"ל דבריו, הפטיר לעברו: "אשריך ואשרי יולדתך שפגשת בו והצלחת להתגבר עליו ולגרשו".

שורפו, פוררו, או זרקו לים

במשנה בפסחים (ב, א): "רבי יהודה אומר אין בעור חמץ אלא שרפה, ויחכים אומרים אף מפרר וזורה לרוח או מטיל לים", ובשלחן ערוך (או"ח תמה, א): ביצד בעור חמץ, שורפו או פוררו וזורה לרוח או זרקו לים.

וכתב 'כף החיים' (שם סק"א) שאילו שלשה מיני בעור החמץ - הרי הם כנגד שלש פרעניות שהיו עושין המצרים לישראל במצרים: שורפו - כנגד מה שהיו שורפין בכור ישראל בכור של אש, שנאמר (דברים ד, כ): "ויוצא אתכם מכור הברזל". מפרר וזורה לרוח - כנגד מה

שְׁהוּ חוֹנְקִין הַבָּנִים עַל הַמִּשְׁבֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת א, טו): "וַיְרַאֲתֶם עַל הָאֲבָנִים אִם בֵּן הוּא וְהַמֶּתֶן אוֹתוֹ וְכוּ'". זֹרְקוֹ לַיָּם - כְּנֶגֶד מַה שֶׁזֶּרְקוֹ אֶת בְּנֵיהֶם לַיָּאֹר, שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת א, כב): כָּל הַבֵּן הַיְלֹוד הַיָּאֲרָה תִשְׁלִיכֶהוּ.

וּכְשֶׁם שֶׁאֵלוֹ הַשְּׁלֵשָׁה רוֹמְזִים עַל הַנִּי תִלְתָּא דְפּוֹרְעָנוּתָא, כֵּן לְעֵנִין הַטּוֹבָה, מְבַאֵר ה' חֲתָם סוֹפֵר וְצ"ל שֶׁשְׁלֵשֶׁת אֲפָנֵי הַשְּׂבִתָּת חֲמִיץ, הֵם כְּנֶגֶד שְׁלֹשׁ הַפְּרַעֲנוּיֹת שֶׁהֵבִיא ה' עַל הַמִּצְרִים, וְעַל יְדֵיהֶם הַשְּׂבִיתָם וּבַעֲרָם: שׁוֹרְפוֹ - שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת יד, כד) "וַיִּשְׁקֶף ה' אֶל מַחֲנֵה מִצְרַיִם בְּעֵמֹוד אֵשׁ וַעֲנַן וַיִּהְיֶה אֶת מַחֲנֵה מִצְרַיִם". מְפַרֵּר וְזוֹרָה לְרוּחַ - שֶׁנֶּאֱמַר (שִׁם פֶּס' כא) "וַיּוֹלֶךְ ה' אֶת הַיָּם בְּרוּחַ קָדִים עֲזָה כָּל הַלַּיְלָה". זֹרְקוֹ לַיָּם - שֶׁנֶּאֱמַר (שִׁם פֶּס' כז) "וַיִּנְעֶר ה' אֶת מִצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם".

וְכָל זֶה נּוֹעֵד כְּדֵי לְזַכֵּר בְּשַׁעַת בַּעוֹר חֲמִיץ, מַחֲד אֶת עַמְּךָ הַמִּשְׁבֵּר וְהַצָּרָה, וּמַאֲיִדְךָ אֶת עַצְמְךָ הַפְּדוּת וְהַהֲצֵלָה, וּבְכַף תִּגְדֵּל עֲרֹךְ הַהוֹדָאָה לַבּוֹרָא עַל נִסּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו.

כִּי לֹא חֲמִיץ כִּי גִרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכֻלוּ לְהַתְמַהֵמָה וְגַם צָדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם". וּמִטַּעַם זֶה - אַף נֶאֱסָרָה אֲכִילַת חֲמִיץ.

וְכֵן מְבַאֵר בְּסֵפֶר הַחֲנוּךְ (מִצְוָה יא): "מִשְׂרָשִׁי הַמִּצְוָה [שֶׁלֹּא יִמָּצָא חֲמִיץ בְּרִשְׁוֹתֵנוּ בְּפִסְחָא], כְּדֵי שֶׁנִּזְכֵּר לְעוֹלָם הַנְּסִים שֶׁנַּעֲשׂוּ לָנוּ בִּיצִיאַת מִצְרַיִם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּשֵׁה פִסְחָא. וְנִזְכֵּר שֶׁאֲרַע לָנוּ כְּעֵנִין זֶה שֶׁמִּתּוֹךְ חֲפִזוֹן הַיְצִיאָה אֲפִינוּ הַעֲסָה מִצָּה, כִּי לֹא יָכֻלוּ לְהַתְמַהֵמָה עַד שֶׁיִּחְמִיץ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב [שְׁמוֹת י"ב, ל"ט] וַיֵּאָפוּ אֶת הַבֶּצֶק וְגו'". וְכַף כְּתֹב הַרְלֵב"ג (שְׁמוֹת יב): "נִצְטוּיָנוּ לְהַשְׂבִּית שְׂאוֹר מִבֵּיתֵנוּ בְּיוֹם אַרְבַּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ נִסָּן. וְהִנֵּה הַתּוֹעֵלֶת הַמְגִיעַ בְּזֶה הוּא לְהַרְחִיקָנוּ מֵאֲכִילַת חֲמִיץ בְּשַׁבַּעַת יָמֵי הַפִּסְחָא, וְהַתּוֹעֵלֶת בְּזֶה הוּא לְהוֹפְרֵנוּ יְצִיאַת מִצְרַיִם שֶׁהִיָּתָה בְּזֶה הָאֲפֵן הַנִּפְלָא, שֶׁפָּרַעַה שֶׁהִקְשָׁה לָבוֹ וּמֵאֵן לְשַׁלְּחָם, הַכִּרַח לְגִרְשָׁם מִשָּׁם בְּמַהֲירוֹת עַד שֶׁלֹּא יָכֻלוּ לְהַתְמַהֵמָה עַד שֶׁתְּחִמִּיץ הַעֲסָה אֲשֶׁר בְּמִשְׂאוֹתָם".

הַתְּעוּדָה הַנִּצְחִית לְהוֹכַחַת כּוֹחוֹ שֶׁל ה'

זְכוּרֹן הַנְּסִים שֶׁרָאוּ אֲבוֹתֵינוּ, חֲשִׁיבוֹת מְכַרְעַת יֵשׁ לוֹ בְּעֵצוּב שְׂרִשְׁרֵת הָאֱמוּנָה לְדוֹרוֹת הַבָּאִים. וְכֹתֵב הַרְמַב"ן (שְׁמוֹת יג): "וּבַעֲבוּר כִּי הִקְבִּ"ה לֹא יַעֲשֶׂה אוֹת וּמוֹפֵת בְּכָל דּוֹר לְעֵינֵי כָּל רִשָּׁע אוֹ כּוֹפֵר, יִצְוֶה אוֹתָנוּ שֶׁנַּעֲשֶׂה תְּמִיד זְכוּרֹן וְאוֹת לְאֲשֶׁר רָאוּ עֵינֵינוּ, וְנַעֲתִיק הַדְּבָר אֶל בְּנֵינוּ, וּבְנֵיהֶם לְבְנֵיהֶם, וּבְנֵיהֶם לְדוֹר אַחֲרוֹן. וְהַחֲמִיר מְאֹד בְּעֵינֵי הַזֶּה כְּמוֹ שֶׁחַיֵּב פְּרַת בְּאֲכִילַת חֲמִיץ וּבַעֲזִיבַת הַפִּסְחָא... וְהַכֹּל לְהִיּוֹת לָנוּ בְּכָל הַדּוֹרוֹת עַדוֹת בְּמוֹפְתִים שֶׁלֹּא יִשְׁתַּכַּחוּ, וְלֹא יִהְיֶה פְּתִחוֹן פֶּה לְכוֹפֵר לְהַכְחִישׁ אֱמוּנַת הָאֱלֹהִים".

וּמִסֵּפֶר עַל הַגָּאוֹן רַבֵּי יִשְׂרָאֵל מִסְלַנְט זצ"ל, שֶׁכָּפֵאֲשֶׁר חָזַר פַּעַם מִנְסִיעָה, סָר לְבֵית הַמְּלוֹךְ שָׁבוּ נֶהַג לְהַתְאַכְסֵן. לְהַפְתָּעוֹתוֹ גָּלָה שֶׁבַע לְהַתְאַכְסֵנִי הַחַל לְזַלְזֵל בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת. רַבֵּי יִשְׂרָאֵל שָׁאַל אוֹתוֹ לְפֶשֶׁר הַדְּבָר, עַל מָה וְלָמָּה הַחַל לְזַלְזֵל בְּמִצְוֹתָיו?

אֲסוּר אֲכִילַת חֲמִיץ - לְזַכֵּר נִסֵּי יְצִיאַת מִצְרַיִם

הַטַּעֲמִים שֶׁהַזְכָּרָנוּ לְעִיל בְּאֲסוּר חֲמִיץ, כְּסִמּוֹל לְגִאָּוָה אוֹ לְעֲצָלוּת, הֵרִי הֵם עַל דֶּרֶךְ דְּרִשׁ. וְאִמְנָם הַדְּרִשׁ בְּעֵינֵי הַפִּסְחָא קְרוּב הוּא לְאֲמַת הַפִּשְׁט, כְּמִבְּאֵר בְּדַבְרֵי הַרְדְּב"ז שֶׁהוֹבֵאוּ לְעִיל, וְכַפִּי שֶׁמְגַדִּיר זֹאת רַבְּנוּ הַחִיד"א (הו"ד לְעִיל): "וְנִמְצָא שֶׁהַרְמֵז שֶׁל חֲמִיץ הוּא הַפִּשְׁט" - אוֹלָם יֵשׁ לְזַכֵּר אֶת עַקֵּר הַעֲקָרִים: אֲסוּר אֲכִילַת חֲמִיץ נּוֹעֵד לְהוֹפְרֵנוּ נִסֵּי ה', שֶׁהַעֲרָה עַל יִשְׂרָאֵל רַב טוֹבוֹ וְחַסְדּוֹ, וְנֶאֱלַל אוֹתָם מִמִּצְרַיִם בְּחִפְזוֹן עַד שֶׁלֹּא הִסְפִּיק בְּצַקָּם לְהַחֲמִיץ. וְכַפִּי שֶׁאֵנוּ אוֹמְרִים בְּהַגְדָּה שֶׁל פִּסְחָא, טַעַם אֲכִילַת מִצָּה: "מִצָּה זוֹ שֶׁאֵנוּ אוֹכְלִים, עַל שׁוּם מָה? עַל שׁוּם שֶׁלֹּא הִסְפִּיק בְּצַקָּם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחֲמִיץ עַד שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם מְלָךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְגֵאָלָם מִיַּד שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּאָפוּ אֶת הַבֶּצֶק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עִגַת מִצּוֹת

החמץ - סתירה ל'מאכל האמונה'

איתא בזהר הקדוש (תצוה דף קפג, א בתרגום ללשון הקדש): "שני מיני לחם אכלו ישראל, הסוג האחד - אכלוהו כשיצאו ממצרים, והוא מצה, לחם עני. הסוג השני - במדבר, לחם מן השמים, ועל פן בשבועות מקריבין קרבן של לחם. משל למלך שהיה לו בן יחיד שחלה, והיה מתאנה לאכל. אמרו: יאכל בן המלך מאכל זה שהוא תרופה, ועד שיאכל אותו לא ימצא שום מאכל אחר בפית. אחרי שגמר לאכל אותו, אמרו: מפאן ולהבא יכול הוא לאכל כל מה שירצה, ולא יזיק לו. כן כשיצאו ישראל ממצרים, ועדין לא הפירו את עקרי האמונה וסודותיה, אמר הקב"ה שישטעמו מן התרופה הזו מצה בפסח, ולא יאכלו שום מאכל אחר, ואחרי טעימת מצת הפסח - שום דבר לא יזיק להם".

המצה היא נהמא דמהמנותא - לחם של אמונה, 'מיכלא דאסותא' - מאכל של רפואה, ולכן מבאר לנו הזהר הקדוש שאסור לאכל שום מאכל חמץ בימי הפסח, כי צריך האדם ליחד את כל פלו ל'מאכל האמונה' כדי שתחדר התרופה הנפלאה לתוך מעיו, ותחולל מהפך באישיותו.

ולפי זה, מתבארים דברי הזהר הקדוש (שם דף קפב, א): "כתיב 'אלהי מסכה לא תעשה לך' וכתיב בתרה 'את חג המצות תשמר', מאי האי לגבי האי? אלא הכי אוקמוה - מאן דאכיל חמץ בפסח כאלו עבד פוכבים ומזלות". מבאר מדבריו שכל האוכל חמץ בפסח כאלו עובד עבודה זרה, וצריך להבין מה הטעם לזה? אלא הבאור, שהאוכל חמץ בפסח - אינו נותן ל'מאכל האמונה' לפעל את פעלתו, נמצא נותר הוא חולה בחלי הכפירה וקטנות האמונה, והרי חשוב כעובד עבודה זרה ח"ו.

כאשר אנו אוכלים את המצה - ראוי שיעמדו לנגד עינינו דברי הזהר הקדוש הללו,

השיב לו האיש: לפני מספר ימים התאכסן אצלי כופר אחד שהכחיש את אמונת השכר והענש משמים, וכדי להוכיח את נכונות דבריו, החזיק בידו נקניק טרף ואמר: "אם יש השגחה ויש שכר וענש, יפנס האסור לגרוני ואחנק". הכופר אכל את הטרפה לעיני ולא ארע לו דבר. מאז אותו מארע התרופה אמונתי והתחלתי לזלזל בקיום המצוות. רבי ישראל לא השיב לבעל האכסניה דבר ונכנס לתדרו.

לאחר מספר שעות שבה בתו של בעל האכסניה מבית הספר, וביתה תעודת גמר עם שתי הצטיינות: בנגינה בפסנתר, ובחשבון. רבי ישראל קרא לילדה לתדרו ובקש ממנה שתנגן בפניו בפסנתר, כדי שיוכל להוכיח אם אכן ראוייה היא לתעודת הצטיינות. הילדה סרבה, ואז שלח רבי ישראל לקרא לאביה והתלונן בפניו על בתו שסרבה למלא את בקשתו.

האב גער בבתו: "כיצד את מעזה להמרות את פיו של רבי ישראל? השיבה לו הבת: "חשתי שאין זה ראוי שאעמד ואנגן בפני כל אדם כדי להוכיח את הכתוב בתעודת הצטיינות שלי, וכי עלי להוכיח את פוחי בנגינה בפני כל אדם שלא יאמין לי? הרי בדיוק לשם כך נתנה התעודה". תשובתה של הבת מצאה חן בעיני האב, והוא הצדיק את דבריה בפני רבי ישראל.

הרב שלח את הילדה מן החדר, פנה לאביה ואמר: "תשובת בתך, יכולה לשמש תשובה גם לתמיהתך בעניני השגחת הקדוש ברוב הוא. הרי הוא יתברך שמו כבד הוכיח לעיני כל העמים את השגחתו הפרטית, על ידי נסים גלויים במצרים, על הים ובמדבר. התעודה המוכיחה על כך היא התורה הקדושה והמסרת שקבלנו מאבותינו, האם יש הגיון שבגלל כל שוטה שיבוא ויגיד שאינו מאמין ישנה הקדוש ברוב הוא את סדרי בראשית? מי שרוצה לדעת את ה' יתברך - סים רבי ישראל את דבריו - יוכח בכך מהתעודה הנצחית שלנו, ואין כל צורך בהוכחות נוספות..."

שֶׁבְּכָל נְגִיסָה וּנְגִיסָה מִן הַמִּצְוָה, אָנוּ מְקַבְּלִים אֶל תּוֹכְנוּ מְנָה גְדוּשָׁה שֶׁל אֲמוּנָה, וּמִמֶּשׁ מִתְעַצְבֶּת אִישִׁיתוֹנוּ מִחֲדָשׁ, אָנוּ הוֹפְכִים לַיהוּדִים טוֹבִים יוֹתֵר, מְאֻמִּינִים יוֹתֵר. עַל כֵּן יֵשׁ לְשׁוֹשׁ וְלִשְׂמֹחַ בְּאֲכִילַת מִצְוָה. וּבִפְרָט לְדַעַת הַגֵּר"א שֶׁבְּאֲכִילַת מִצְוָה שֶׁל כָּל יְמוֹת הַפֶּסַח, מְקַיְמִים מִצְוֹת עֲשֵׂה מִדְּאוּרֵי־תֵא 'שְׁבַעַת יָמִים תֹּאכַל מִצּוֹת', שְׂאֵמָנָם אֵינָה מִצְוָה חַיִּיבִית, הוֹאִיל וּמִי שְׂאֵינִי חָפֵץ לְאָכַל - אֵינִי מִחְיָב, כְּפִי שְׂמִחְיָב בְּלִיל א' שֶׁל פֶּסַח, אֲבָל 'מִצְוָה קְיוּמִית' - יֵשׁ וַיֵּשׁ.

בְּמִצְרָה, כְּאֲשֶׁר כָּל צַד שֶׁהָיוּ פּוֹנִים אֵלָיו עָמַד לָהֶם לְרוֹעֵץ, מִצַּד זֶה הַמִּצְרִים, מִצַּד אַחֵר הַמִּדְבָּר, וּמִמּוֹל גְּלִי הַיָּם בְּרַב שְׂאוּנָם, וְלֹא מִצְאוּ מוֹצָא מִמִּצְבֶּכֶם הַקָּשָׁה, בְּוֹדָאֵי לֹא עָלְתָה עַל דַּעְתּוֹ שֶׁל אֶף אֶחָד שֶׁהִישׁוּעָה תְּבוֹא עַל יְדֵי קְרִיעַת הַיָּם. כִּי הוּא בְּעֵנָן הַפְּרִנְסָה - הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שׁוֹלַח לְכָל אֶחָד אֶת מַחְיָתוֹ מִמְּקוֹם שֶׁכָּלֵל לֹא חָשַׁב עָלָיו קִדְּם לְכֵן. וּמָה לוֹ לְאָדָם לְדַאֵג אֶת דְּאֵגַת ה' יִתְבָּרַךְ?

כָּשֶׁם שֶׁמֵּהֲדַר בְּעֵנָן רְפוּאָה - כִּי יִהְיֶה בְּעֵנָן הַמִּצְוָה

וּלְאוּר דְּבָרֵי הַזֶּהֱרַר הַקְּדוּשׁ, שֶׁהַמִּצְוָה הִיא בְּבַחֲרֵינָה רְפוּאָה לְנַפְשׁ - עוֹמֵד וּמְזַהֵר הַרַב 'פְּלֵא יוֹעֵץ' (עַרְךְ פֶּסַח): כָּשֶׁם שֶׁלְעֵנָן רְפוּאָת הַגּוּף, אֵין הָאָדָם חָס עַל שׁוּם זְמַן וּמְמוֹן שֶׁבְּעוֹלָם, וְטוֹרַח לְהַשִּׁיג אֶת הַתְּרוּפָה הַמְּבַחֲרַת וְהַמוֹעִילָה בְּיוֹתֵר. כִּי בְּעֵנָן רְפוּאָת הַנֶּפֶשׁ, רְאוּי לוֹ לְאָדָם לְחַפֵּשׂ אֶת הַתְּרוּפָה הַמְּבַחֲרַת בְּיוֹתֵר, וּלְהוֹזִיל מְמוֹן מְכִיסוֹ שֶׁהָיוּ הַמִּצְוֹת שְׂאוּכַל מֵהַדְּרוֹת בְּתַכְלִית הַהֲדוּר, וְזוֹ לְשׁוֹנוֹ, חֵן הוֹצֵק בְּשִׁפְתוֹתָיו:

"וְהִנֵּה בְּחַג הַקְּדוּשׁ הַזֶּה, קִדְּשׁנוּ ה' יִתְבָּרַךְ בְּמִצְוֹתָיו, וְצָנְנוּ עַל אֲכִילַת מִצְוָה. וַיְדוּעַ שֵׁישׁ מִחֻלְקַת בְּעֵנָן שְׂמוֹר הַמִּצְוָה, שֵׁישׁ אוֹמְרִים שְׂצָרִיכָה שְׂמוֹר מִשְׁעַת קְצִירָה, וּלְדַעַת גְּדוּלֵי הַפּוֹסְקִים כָּל שְׂאֵינָה שְׂמוּרָה מִשְׁעַת קְצִירָה אֵינִי יוֹצֵא יְדֵי חוֹבַת אֲכִילַת מִצְוָה. וּמֵאַחַר שְׂמִצּוֹת אֲכִילַת מִצְוָה הִיא נְפִלְאוֹת, וְסוּדָה רַם וְנִשְׂא הַגְּבִיחָה לְמַעְלָה, וְקָרוּ לָהּ בְּזֵהֱרַר הַקְּדוּשׁ 'מִיכְלָא דְּאֶסוּתָא' שֶׁהִיא מוֹעֵלַת מְאֹד לְרְפוּאָת הַנֶּפֶשׁ, הִנֵּה פִי כֵן יִחְרַד הָאִישׁ וַיִּלְפַּת, וַיַּחֲשׂ לְדַעַת הָאוֹמְרִים כֵּן, וְלֹא יַעֲבֹר מִלְעֲשׂוֹת לְפִחוֹת הַמִּצְוֹת שְׂעוֹשָׂה לְצֵאת יְדֵי חוֹבַת אֲכִילַת מִצְוָה, שֶׁהָיוּ מַחֲסִים שְׂמוּרִים מִשְׁעַת קְצִירָה. פִּי מָה יִתְרוֹן לְאָדָם בְּכָל עֲמָלוֹ שֶׁיַּעֲמֵל לְפֶסַח, אִם לֹא יֵצֵא יְדֵי חוֹבַת אֲכִילַת מִצְוָה, וְאֶף דְּאֵיכָא לְמֵאן דְּאָמַר דְּיוֹצֵא יְדֵי חוֹבָה - לְמַחֲשׂ מִיָּהָא בְּעֵי לְדַעַת גְּדוּלֵי הַפּוֹסְקִים."

הוֹרְאָת הָאֲמוּנָה - מֵאִפִּי הַמִּצְוָה

כְּאֲמוֹר, הַזֶּהֱרַר הַקְּדוּשׁ קוֹרָא לְמִצַּת הַפֶּסַח 'לְחֶם שֶׁל אֲמוּנָה', וְרְאוּי לְהִבִּין כִּי צַד נִכְרַת הָאֲמוּנָה מִן הַמִּצְוָה? מְבָאֵר ה'בְּנֵי יִשְׂשַׁכָּר' (חֲדָשׁ נִיסוּ) שֵׁישׁ הַבְּדֵל בֵּין לְחֶם חֲמֵץ לְמִצְוָה, הַחֲמֵץ לְאַחַר שֶׁהִנְחַתוּם מִסִּים אֶת מְלֹאכְתּוֹ וּמְנִיחַ אֶת הָעֶסֶה בַּתְּנוּרָה, תּוֹפַחַת הִיא, וְשְׂעוֹר גְּדֻלָּה מִשְׁתַּנָּה לְאַחַר הָאֶפֶיָה, וְזֹאת מְבַלֵּי סִיוַע וְעֶזֶר מִצַּד זֶה שֶׁהִכִּין אֶת הָעֶסֶה. מָה שְׂאֵין כֵּן הַמִּצְוָה, אֵינָה מְגַבְּהַת וְאֵינָה תּוֹפַחַת, וְגַם בְּתוֹךְ הַתְּנוּרָה אֵין בָּהּ לְאַחַר הָאֶפֶיָה אֲלֵא מָה שֶׁבְּעֵלֶיהָ הַשְּׂקִיעַ בָּהּ לְפָנֵי הָאֶפֶיָה - דְּבַר זֶה מְלַמְּדֵנוּ שֶׁהַכֹּל בְּיַדֵי שָׂמַיִם, וְאֵין שׁוּם פְּעֻלָּה מִצַּד כָּל גּוֹרָם, כּוֹלָל הַמְּזוּלוֹת בְּרִקִיעַ, שֶׁתּוֹכַל לְשַׁנּוֹת אֶת רְצוֹן ה'. לְכֵן יִסְתַּפֵּק הָאָדָם בְּמָה שֵׁישׁ לוֹ, וְלֹא יִרְדֵּף אַחֵר הַמּוֹתְרוֹת לְרַכֵּשׁ עֲשִׂירוֹת, אֲלֵא יִדַּע נְאֻמָּנָה שֶׁכְּמוֹ שֶׁמִּצְוָה אֵינָה יְכוּלָה לְקַבֵּל צוּרָה אַחֲרַת מָמָה שְׂעֻשָׂה בָּהּ הָאֵמֶן - כִּי הוּא לֹא יוֹכַל לְהַרְבּוֹת מִמָּה שֶׁהַקְּצִיב לוֹ בּוֹרָא עוֹלָם לְפְרִנְסָתוֹ.

וְאִם לְמִרוֹת הַכֹּל יִתְעוֹרֵר עָלָיו יִצְרוּ בְּשֵׂאלַת 'מָה נֹאכַל?' וַיִּשְׂאֵנוּ לְהַשְׂקִיעַ כָּל כְּלוֹ בְּעַסְקֵי הַפְּרִנְסָה, בְּתוֹאֲנָה שְׂאֵם לֹא יַעֲשֵׂה זֹאת יִשְׂאֵר עֲנִי וְאֲבִיוֹן, וּמֵאֵין יְבוֹא עֲזוּרוֹ? - יִשִּׁיב לוֹ בְּהִסְבְּרוֹ שֶׁל רַבִּי שְׂמַחָה בּוֹנָם מִפְּשִׁיטְחָא זְצוּק"ל עַל מֵאֵמַר חַו"ל (פְּסָחִים קִיח, א): "קָשִׁים מְזוֹנְתֵיוֹ שֶׁל אָדָם כְּקְרִיעַת יָם סוּף" - כְּמוֹ בַּעַת קְרִיעַת יָם סוּף, כְּשֶׁעָמְדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

מתפלל שיכנס תורה לתוך גופו, יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו. אמנם נראה הטעם, דכיון דהמעדנים הן הם מסטרא אחרא, כמו שכתב בזהר הקדוש וכו'. וכבר כתוב בספר 'מגיד מישרים' דמין ז"ל שתה מים יותר מהרגלו, ואמר לו המגיד שהרבה היצר הרע, עין שם. ואוי לאזנים שבה שומעות! אם על שתית מים יותר מהרגלו הרבה היצר הרע, מה יעשה הממלא גרונו וין ומעדני מלך.

ומעיד הגאון חיד"א (שם): "ואני שמעתי מפי מגידי אמת, שבזמן הרב הגדול, קדוש יאמר לו, מלמד בנסים כמהר"ר יוסף קובו וצ"ל, כשבתו על כסא ממלכתו בשלונקי, היה איש אחד צנוע, שאמרו שהיה לו מגיד ומגלה רזים. והלכו אצלו מגדולי ישראל רבני העיר, המה ראו בן תמהו, שהיה אומר סודות ונסתרות, ולפני כן לא היה במדרגה זו כלל. והגיעה השמועה להרב הגדול הנזכר מפי רבנו, וכה ענם: 'צאו וראו, כיצד איש זה מתנהג באכילה ושתיה'. והשיבוהו 'ידענו שהוא אוכל הרבה יותר משאר בני אדם', והשיב הרב הגדול הנזכר: 'אם כן, אין צריך בדיקה וחפוש, פיו מעיד בו כי הוא מהסטרא אחרא, שהקדשה אינה שורה באדם שהוא אוכל הרבה. אני גוזר ששום אחד לא ילך אצלו'. וכך היה, שפרשו ממנו, ונתגלה שהיה כוחו מהסטרא אחרא".

השפעת הזהירות מחמץ על כל השנה בלה
הבטחה מפלאה ידועה משם רבנו האר"י הקדוש: כל הנזקה בפסח ממשהו חמץ בתכלית הזהירות - מבטח לו שלא יחטא כל השנה בלה.

ועל פי זה, באר רבנו החיד"א (דבש לפי מע' ח') מאמר המכילתא (בא פסחא פרשה ט) על פסוק (שמות יב, יז) "ושמרתם את המצות" - "רבי יאשיה אומר אל תקרא כן, אלא ושמרתם את המצות". דהינו, שאם ישמר האדם את המצות, ויזהר אפלו מנדנוד חמץ, מבטח לו

"וכבר משלו משל לזה, שאם אחד היה חולה, ויבואו תשעים ותשעה רופאים ויאמרו שסם פלוני מועיל לרפואתו, אף שיש סם אחר שהוא מבחר ויותר טוב ויפה ומועיל - מכל מקום גם זה מועיל, ויבוא רופא אחר בקי וממחה, ויאמר שהסם שאמרו שאר הרופאים אינו מועיל ואפשר שיזיק לחולה, ואותו המבחר שאמרו הוא לבדו המועיל לרפואה, מי הוא זה פתי וסכל שלא יחש לדעת הרופא הבקי וממחה, לקחת הסם שהוא מועיל אלבא דכלי עלמא ולא לקחת הסם שאפשר שלא יועיל אלא יזיק, בן הדבר הזה".

"ומתוך כך, יש חסידים ואנשי מעשה שנוהרים בכל הפסח שלא לאכל כי אם ממצה העשויה מחטין שמורים משעת קצירה, כדי לצאת ידי כל הדעות. שאם בכל הימים ראוי לחש לצאת ידי כל הדעות, על אחת כמה וכמה בענין חמץ ומצה, שאסורו חמור מאד שיש בו פרת רחמנא לצלן. והנזקה בו תועלתו גדולה, שכתבו משם האר"י, שהנזקה בפסח מאסור חמץ וחושש לצאת ידי כל הדעות, ונזקה בתכלית הזהירות - מבטח לו שלא יחטא כל השנה בלה. על זאת ראוי להזהר הרבה, שאין שכר גדול מזה, והינו דקרו לה 'מיכלא דאסותא', שקובע בלב האמונה והיראה והאהבה, ואם יתן איש את כל הון ביתו באהבה ראוי והגון... ועקר הזהירות צריך במה שנותן לתוך פיו שלא יהא שום חשש חמוץ ותערבת חמץ ולצאת ידי כל הדעות".

'לחם עני' - חובת ההרחקה מן המעדנים
והגאון הרב חיד"א זיע"א מלמדנו מוסר חשוב מענין המצה (שמחת הרגל למוד ג'): "כדרך המצה, שלא הספיק בצקם להחמיץ, וגם הוא לחם עני - ילמד האדם דעת שלא ידקדק באכילתו וגם יהיה בחפזו. וזה עקר גדול שלא להתענג באכילה ושתיה, כי אין יצר הרע מצוי אלא מתוך אכילה ושתיה, ואמרו רבותינו (הובא בתוס' פתבות קד, א): 'עד שאדם

שיתקיים בו 'ושמרתם את המצוות' ולא יחטא כל השנה כלה.

אל הצדיק הקדוש ה'אוהב ישראל' מאפטא וצ"ל, בא פעם איש אחד במר נפשו, וספר לו שבנו יצא לתרבות רעה, והוא על סף המרת הדת ורחמנא לצלן. שאלו הצדיק רבי אברהם יהושע העשיל וצ"ל: "האם ידוע לך שבנך לא נכשל באכילת חמץ בפסח? כי אם נכשל בזה, אי אפשר לו לחזור בתשובה, שהרי בפרשת 'פי תשא' פתיב: 'אלהי מסכה לא תעשה לך' וסמך לה 'את חג המצות תשמר' - לומר לנו, שאם עוברים על אסור חמץ בפסח עלולים להודות ורחמנא לצלן באיליים".

ואמר על כך תלמידו רבי שמואל מקאמינקא וצ"ל, שיש לזה רמז ברור יותר בפרשת בהעלותך, בפסוק (במדבר ט, יג) 'וחדל לעשות הפסח', כתב בעל הטורים: ב' במסורה; הקא, ואידך (תהלים מט, ט) 'וחדל לעולם'. כלומר אם יחדל לעשות הפסח כהלכתו, יתקיים בו הנאמר בתהלים (שם) 'ויקר פדיון נפשם וחדל לעולם', יחדל מלעשות תשובה כדי לפדות נפשו, ואין לו תקנה עוד.

ובמדרש (איכ"ר פ"א): "גלתה יהודה מעני - לא חרבה ירושלים אלא על שאכלו חמץ בפסח כמו שנגאמר (דברים טז) 'לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני'. והקשו על זה, הלא פדונו בית ראשון חרב מפני שעברו על ג' עברות חמורות; עבודה זרה, גלוי עריות ושפיכות דמים, ואיך יתכן שבעבור אכילת חמץ ארע החרבן? ולאור הדברים לעיל יבאר בפשיטות, כי בסבת אכילת חמץ נתערערה אצלם האמונה, וחדלה נפשם בקלפת הכפירה ועבודה זרה, וכתוצאה מכך, הגיעו עד כדי ג' עברות חמורות.

השנים שנשברו עבור מצות מצה...

שו"ת 'ממעמקים' לרבי אפרים אשרי וצ"ל, מאגד בתוכו שאלות הלכתיות שהתעוררו

בשנות השואה האימה. אחת התשובות בספר עוסקת במסירות נפשו של יהודי עבור מצות מצה בימי הזעם והעברה. נפלא להתבונן בתשובה זו, ולהנכח שאף בימים הללו, כאשר כמעט לא נותר עוד צלם אנוש, לא וותרו ישראל קדושים על קיום מצוה יקרה זו, וטרפו נפשם בכפם עבור השגת קמח לאפית מצות, תוך סכנת מות ממשית ומוחשית.

וכך הוא מספר (ח"ה סי' ו): בחרף שנת תש"ב, כמה חדרשים לפני חג הפסח, החלו רבים מכלואי גטו קובנה שבליטא, לחשב מחשבות ולדאג איך זה יעלה בידם לקיים מצות אכילת מצה בפסח, בזמן שבגטו אין בנמצא שום צרכי מזון חיוניים, ועל אחת כמה וכמה שקמח לכן הראוי לאפות ממנו מצה הוא בכל יראה ובל ימצא.

ולזאת ארגנתי בחשאי חבורה קטנה של אנשים, והטלתי עליהם לחפש עצות ותחבולות כדי להשיג קמח לאפית מצות, שנוכל לקיים לכל הפחות מצות אכילה של פזית מצה. בין אנשי החבורה, היה יהודי בשם משה גולדקורן הי"ד מפולין, האיש הזה עבד יחד עם קבוצת גויים ליטאים מחוץ לחומת הגטו, והיה יכול להשיג מהם קמח חלף חפצים שונים, אלא אלזה וקוץ בה: אי אפשר היה להכניס את הקמח לתוך הגטו, מפני השמירה הגרמנית החזקה על הגטו לבל יברח אל תוכו שום דבר מאכל המחיה את הגוף.

אולם האיש הזה קבל על עצמו במסירות נפש להשיג קמח ולהכניסו אל הגטו, ולמרות הסכנה העצומה שרחפה עליו, הצליח מדי פעם בשובו מן העבודה, להגניב מעט קמח שהשיג אצל הגוים הליטאים. הקמח שהגניב הסתר במקום סתר, ונשמר בשמירה מעלה לבל יבלע לו מעינא בישא, וכך עלה בידו להביא קמחה קמחה קמח שהספיק לאפית מצות בעד קרוב למאה איש, שיוכלו לקיים מצות אכילת פזית מצה. אנו הכשרנו בחשאי

את אחת המאפיות בעיר, ולשמחתו של אותו יהודי צדיק לא היה גבול.

אולם למרבה הצער, יומים לפני חג הפסח שוב האיש מעבודתו בערב, נעצר על ידי השומרים הגרמנים. הם ערכו חפוש מדקדק בבגדיו, ומצאו אצלו שקיק קטן של קמח... מיד החלו להפליא בו מכות ופצעוהו והתעללו בכל גופו, ות האכזריות שברו את כל שניו, למען יראו ויראו ולא יזידון לעשות פן כמעשהו. אבל האיש קבל את יסוריו באהבה, פי גדולה היתה שמחתו במה שזכה עשרות מיהודי הגטו במצות מצה לחג הפסח.

ואז בא האיש לפני, ובדברו געה בבכי גדולה כתינוק: "איך אוכל לקיים מצות אכילת פנית מצה כששני שבורות ואיני יכול ללעס בהן, פי הן כואבות לי עד מאד. ולשרות את המצה אינני רוצה, פי מקדמת דנא מנהגי כמנהג החסידים שאינם אוכלים מצה שרויה בפסח, ועכשו לאחר שכל כך טרחתי והקרבתני עבור מצות המצה, לא אוכל אני עצמי לקימה... אהה רבי, יש תרופה למכאובי...?!"

ומסים הרב המחבר: "הוריתי לו שרשאי לעשות התרה למנהגו (שלא לאכל שרויה) בפני ג' אנשים, ולאחר שעשה התרה למנהג שנהג כל ימיו, טבל את המצה במים וקיים את המצוה יחד עם האחרים, שזכו הודות לו אף הם לקיים את מצות אכילת פנית מצה. ולמרות שכל גופו היה כואב ודואב מהמכות החזקות והקשות שפריצי החיות הגרמנים הפוהו ופצעוהו - בכל זאת לא היה גבול לשמחתו, והודה לה' פי טוב על שזכה לקיים את המצוה של אכילת מצה, בפה מלא פצעים ובשנים שבורות...".

'תענית בכורות' בערב פסח

כתב מרן זיע"א בשלחנו הטהור (או"ח תע, א): "הבכורות מתעניין בערב פסח, בין בכור

מאב בין בכור מאם. ויש מי שאומר שאפלו נקבה בכורה מתענה" וכתב על כך הרמ"א בהגה: "ואין המנהג כן". ופסק ה'בן איש חי' (ש"א צו אות כה) 'שהמנהג בזה פהרמ"א שגשים אינן מתענות.

ולכאורה צריך באור, הלא גזרת 'יהפיתי ל'לה גם את הבנות הבכורות, נהגו הנשים בתענית בכורות?

ותרץ הגאון רבי אלעזר רוקח זצ"ל מאמסטרדם בספרו 'מעשה רוקח' פי הזכרים טעונים פדיון וגם תענית, לפי שגם הם היו חייבים כליה, כמבאר במדרש שטען שר של מצרים כלפי כלל ישראל "הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה", ובכורי ישראל ראויים היו ללקות כמו המצרים, לכן טעונים הם פדיון ותענית על שהציל אותם הקב"ה בחסדו. אבל באשר לנקבות, הרי אמרו חז"ל (סוטה יא, ב) בזכות נשים צדקניות שבאותו הדור נגאלו, ואם פן הדין נותן שלא ילקו, לכך אינן צריכות לא פדיון ולא תענית.

ולפי זה, יתבארו היטב הפסוקים (שמות יג, יג-יד): "וכל בכור אדם בבניך תפדה: והיה פי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרתי אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים". וצריך באור מה פון הבן בשאלתו ומה השיבו האב? אף לדברינו מבארים הדברים בטוב טעם: "כל בכור אדם בבניך תפדה" - מפאן למדו חז"ל (קדושין כט, ב) "בניך - ולא בנותיך" שאין הבנות צריכות פדיון. "והיה פי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת?" מה פשר ההבדל בין בנים לבנות שאלו צריכים פדיון ואלו לא, והרי במצרים גם הנקבות מתו, ומה נשתנו נקבות בכורות מזכרים "ואמרתי אליו" את התשובה לכך - "בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים" שאנו הזכרים הצרכנו לחזק יד ה' לפנינו משורת הדין כדי לדחות טענות המקטרג ולהצילנו, ולולי זאת לא היינו ראויים לכך, אבל הנקבות לא הצרכו לחזק יד, פי על פי דין ראויות היו להגאל

משום שהיו צדקניות, לפיכך אינן צריכות פדיון ותענית.

והנה פדיוע נהגו להפטר מהתענית על ידי סעודת 'סיום מסכת' (עי' מ"ב ס' תע סק"י). ולכאורה כיצד סעודת 'סיום מסכת' מהנה פטור מתענית בכורות? מבאר ה'אבני גזר' וצ"ל: ידועה סגלתו המיוחדת של 'סיום מסכת' שאפלו מי שלא סיים את המסכת, אלא רק משתתף בסעודת הסיום - מעלה עליו כאלו סיים את המסכת בעצמו, מפני שהכל הולך אחר החתום. ממילא, בעשית 'סיום מסכת' בזמן תענית בכורות, אנו מבטאים, שאמנם בכורי ישראל לא היו ראויים להנצל, שהלא כל רד"ו שנים למדו ממעשי המצרים והלכו בדרכיהם, אולם מפני שלבסוף דבקו במשה ואהרן, ומשכו ידיהם מעבודה זרה, אף בנה ראוי לומר 'הכל הולך אחר החתום'. נמצא שראויים הם להנצל מצד הדין, ושוב אין כלל מקום לתענית...

הימים שקדם הפסח, אף הם שופעים קדושה, וראוי לכל אחד ואחד להתקדש בקדשת הימים הללו, על מנת להתכונן כדבעי לבוא יום ה' הגדול והנורא, הוא יום ט"ו ניסן, בו נזכה לקיים מצוות הפסח וספור יציאת מצרים.

יום י"ג ניסן: אין אומרים בו תחנון, ובאר החתם סופר (תורת משה ויקרא עמ' יז) הטעם, כי בו נכתבו ונחתמו אגרות השמדה של הקן בטבעת המלך, ואגרות אלו - לבסוף הסבו טובה גדולה לישראל, הואיל ובזכות תקופת

הרב, אזי בהגיע הישועה לא במלה הגזרה, אלא נתנה גזרה נגדית ליהודים לעמד על נפשם, וזכו עקב כך לעשות נקמות בגויים. ולכן הוא כעין 'יום טוב' ואין אומרים בו תחנון. עוד שהוא יום פטירתו של מרן ה'בית יוסף' זיע"א, וראוי ביום זה לעשות עלוי לנשמתו על ידי למוד חבונריו הקדושים, שכל בית ישראל נשען עליהם.

יום י"ד ניסן: הוא יום המלחמה בעמלק, ככתוב בזהר (רע"מ פנחס דף רמט, א): "בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל, וב'י"ד דילה, ויאמר (שמות יז) כי יד על כס יה, תמן אומי [=שם נשבע] לאעברא מעלמא זרעא דעשו בההוא זמנא", ואכן בעור חמץ ושרפת חמץ מורים על מחית עמלק הראויה להעשות בו ביום. שהיא השלב המקדים לבנין בית הבחירה, כדברי הרמב"ם (מלכים א, ב), הרי לך שלאחר בעור חמץ ב'י"ד, המסמל את בחינת מחית עמלק, אנו מיחלים בעזרת ה' לתברך לבנין בית הבחירה בט"ו ניסן חג הפסח. יהי רצון שנוזקה כלנו לראות בבנינו ולשמח בתקוננו, ויתקיים בנו (ישעיהו נב, ח): "קול צפירה נשאו קול יחדו ירגנו כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון".

אנו תפלה לבורא עולם, שנוזקה לספר הרבה, להאיר ולהחדיר בבנינו ובבנותנו, את כל הנסים שנעשו לאבותינו במצרים, לטע בנו את האמונה, להתקדש בקדשת המצוה, להשמר ממשהו חמץ כל שבעת ימי הפסח. ואת חג המצות נחג בדיעות, בביאת גואל צדק במהרה בימינו אמן!

בשזורה טובה לאנשי חב"ד התורה ולומדיה

בסיעתא דשמיא יצא לאור עולם סדרת הספרים

"אשיחה בהקיד"

על פרשיות השבוע באגדה

מתוך סדרת הספרים אשיחה בהקיד באגדה ובהלכה

מהרב אורן נזרית שליט"א

הספרים מעוטרים בהסכמת גדולי הדור שליט"א מלאים בהלכות בקניני תורה ובדרכים לעבודת ה' יתברך משולבים בסיפורים על גדולי ישראל ודרך עבודתם

וכעת מבקשים לזכות את הציבור הקדוש לסייע ולהיות שותף

להשלים את סדרת הספרים בהלכה לזיכוי הרבים וזכות לימוד התורה וזיכוי הרבים תגן בעדכם ניתן להקדיש פרשיות לברכה והצלחה ולעילוי נשמת וכיו"ב

052-7627127 א.ש. אשדוד

לקבלת גיליונות אלו חינם יש לשלוח בקשה למייל: toraoren@gmail.com

בשורת טובה לאוהבי התורה ולומדיה

לה"ד בני"ד עמ"י עש"ד

בסיעתא דשמיא בקרוב רוצים להדפיס
את סדרת הספרים החדשה

"אשיחה בחוקיך בהלכה"

חמשה כרכים

לסדר פרשיות השבוע

מהרב אורן נזרית שליט"א

נדבך נוסף חשוב מאוד לסדרות הספרים
"שיחות חיזוק", "אשיחה בחוקיך" ועוד מהמחבר

וכעת מבקשים לזכות
את הציבור הקדוש
לסייע ולהיות שותף
בהדפסת סדרת הספרים
"אשיחה בחוקיך בהלכה"
ניתן לזכות בהוצאת הסדרה
או בפרשיות
ולהקדישן לברכה הצלחה
ולעילוי נשמת וכיו"ב

הספרים מעוטרים
בהסכמת גהולי ההור שליט"א
והתקבלו בס"ד באהבה רבה
בהיכלי התורה

לפרטים ניתן ליצור קשר בטל: 0506491414, 0509013000